

อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็น “พระเป็นเจ้า”

- ๔ -

เสาร์ที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๑๕

ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย !

การบรรยายเรื่อง อิทัปปัจจยตา ล่วงมาถึงวาระที่ ๔
ในวันนี้ และจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **อิทัปปัจจยตา ในฐานะ
ที่เป็น “พระเจ้า”** ทั้งที่ท่านทั้งหลายก็ได้ทราบกันดีอยู่แล้ว.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็อยากจะทบทวน ความมุ่งหมาย
ของการบรรยายเรื่องนี้ ให้เป็นที่แจ่มแจ้งอยู่ในใจของท่าน
ทั้งหลายตลอดไป นับตั้งแต่ข้อที่ว่า เรื่องนี้ซึ่งเป็นหัวใจทั้งหมด
ของพระพุทธศาสนานี้ จมหรือนอนจมเป็นหมันอยู่ใน
พระไตรปิฎก หรือในพระบาลี เป็นส่วนที่ไม่เอามาพูดกันทั้งที่
เป็นตัวแท่งและเป็นหัวใจของพุทธศาสนาด้วย ; และเราก็ได้ตั้งใจ
กันมาแล้วว่า จักยอมเสียเวลาพูดกันแต่เรื่องนี้ อย่างน้อยก็สักหนึ่งภาคของการ
บรรยาย ; ทั้งที่อาตมาได้ตั้งใจไว้แล้วว่า ตลอดภาคมาฆบูชา นี้ จะพูดแต่เรื่องนี้

๕๔

ซึ่งคงจะเป็นการบรรยายเกินกว่า ๑๐ ครั้ง. ทั้งนี้มิใช่หวังอะไรอื่น นอกไปจากว่า จะรับ **รับที่สุดที่จะรับได้** เพื่อให้เรื่อง อิทัปปัจจยา มากลายเป็นเรื่องธรรมดา สำหรับพูดจากันอยู่ทุกวัน และสำหรับจะได้ชื่อว่า พุทธบริษัทนี้ ไม่เสียที่ที่เป็น พุทธบริษัท คือเข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาได้ดังกล่าวแล้ว.

ขอทบทวนต่อไปว่า เรื่อง อิทัปปัจจยา ก็คือเรื่องปฏิจจสมุปบาท; ไม่มีเรื่องใดที่พระพุทธเจ้าจะโปรดปรานมากเท่าเรื่องนี้. การออกบวช ก็เพื่อค้นหา เรื่องนี้ แล้วก็นำเรื่องไป จนถึงวันที่จะตรัสรู้คือการค้นเรื่องนี้, ตรัสรู้ไปแล้ว หยก ๆ ก็ทรงพิจารณาอยู่แต่เรื่องนี้, ตลอดชีวิตของพระองค์ก็ทรงสอนอยู่แต่เรื่องนี้, ถึงวาระที่จะปรินิพพานอยู่หยก ๆ แล้ว ก็ยังพรั้งเป็นคำสุดท้ายถึงเรื่องนี้ คือเรื่อง อิทัปปัจจยา, –ว่า “ช่วยธมฺมา สงฺขาร” ดังนี้.

มี **เรื่องที่น่าหวาดสำหรับคนสมัยนี้ก็ได้** อีกเรื่องหนึ่ง คือว่า ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ในที่เงียบ พระองค์เดียว ก็ทรงกล่าวเรื่องนี้ เหมือนกับที่ว่า เราสมัยนี้ร้องเพลงเล่น ผีวปากเล่น; ถึงที่ที่พระพุทธองค์จะทรงทำ อย่างนั้นบ้าง ท่านทรงสาธยายเรื่อง อิทัปปัจจยา ซึ่งมีใจความว่า **เมื่อตาได้ อาศัยรูป ย่อมเกิดจักขุวิญญาณ; การประจวบ แห่งธรรม ๓ ประการ นี้ชื่อว่า ผัสสะ; เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา; เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา; เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดอุปาทาน; เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงเกิดภพ; เพราะภพเป็นปัจจัย จึงเกิดชาติ; เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงเกิดชรา มรณะ โสกะปริเวทะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส : ความทุกข์ทั้งปวงย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.**

เมื่อได้ทรงสาธยายในส่วนเกี่ยวกับตาเสร็จแล้ว ก็ทรงสาธยายในส่วนที่เกี่ยวกับหู ว่าอาศัยเสียงกับหู จึงเกิดโสตตะวิญญาณ แล้วก็ไล่ไปอย่างเดียวกันอีกจนครบทั้ง ๘ อากาเร ในเมื่อนับตามแบบนี้; ซึ่งก็ครบทั้ง ๑๑ อากาเร ในเมื่อนับตามแบบปฏิจจสมุปบาท แบบที่รู้จักกันแพร่หลาย. ทรงแจกลูกทำนองนี้จนครบ ๖ หมวดแห่งอายตนะ ทำนองเดียวกับเด็กเขาท่องสูตรคูณ.

นี่ขอให้เข้าใจเถอะว่า ไม่มีเรื่องอื่นที่พระพุทธเจ้าจะทรงนำมาท่องเที่ยวเล่น หรือว่าเล่น หรือว่าคล้ายๆกับว่า **“ร้องเพลงเล่น”** มีแต่เรื่อง อิทัปปัจจยตา เท่านั้น. เมื่อพิจารณาดูอย่างนี้แล้ว ก็จะเห็นว่ามันสำคัญ.

คำว่า อิทัปปัจจยตา คือหัวใจของพุทธศาสนา นั้นยังไม่พอ; เพราะ อิทัปปัจจยตา คือเรื่องของสิ่งทุกสิ่ง ทุกเรื่องในโลกนี้ ในสากลจักรวาลนี้ มีความสำคัญถึงขนาดนี้; เพราะฉะนั้นในสูตรที่ตรัสไว้ในตอนหลังนี้ อย่างที่พระองค์ส่งให้นำมาสวด เมื่อตะกั้วเวลา ๔๐ นาทีนี้ มีคำว่า “อิทัปปัจจยตา” ถึง ๒๒ ครั้ง. ท่านที่ไม่ชอบ และฟังไม่ถูก คงจะรำคาญ ที่เมื่อตะกั้วสวดสูตรนี้ ๔๐ นาที มีคำว่า อิทัปปัจจยตาถึง ๒๒ ครั้ง; และมีคำสำคัญอื่นๆ ที่เป็นทีสรุป เช่นคำว่า ธรรมัญฐิตตา, ธรรมนิยามตา หรือ ตถตา อวิตถตา อนัญญตถตา เป็นต้น ถึงอย่างละ ๑๑ ครั้ง; เพราะว่าสูตรนี้เป็นหัวใจทั้งหมดของธรรมะ จึงมีอาการอย่างนี้ เหมือนกับสูตรซึ่งเรียกว่า เป็นบรรทัดฐานก็ได้ มันมีคำย่อ เป็นทีสรุปของเรื่องทั้งหมด. นี่คือ ความสำคัญของเรื่องนี้ ซึ่งอยากจะขอร้องให้ท่านทั้งหลาย ทน ออกทน แม้จะลำบาก แม้จะรำคาญ ก็ขอให้อดทน เพื่อจะเข้าใจเรื่องนี้ ในเวลาพอสมควร.

ที่นี้ เราจะต้องรู้สึกให้กว้างออกไปกว่านี้ว่า **การที่เราจะเป็นคนมีประโยชน์อยู่ได้ในโลกนี้ ก็ต้องเพราะรู้เรื่องนี้.**

เกี่ยวกับข้อนี้ ขอบทวนอยู่เสมอ ไม่เกรงใจ ไม่กลัวว่าจะรำคาญ; ว่าทุกคนจะต้องสนใจอยู่เสมอว่า **เกิดมาทำไม ?** ถ้าใครไม่สนใจเรื่องนี้ คนนั้นจะไม่ได้สิ่งที่ควรจะได้ในการที่เกิดมา. หรือจะพูดได้อย่างไม่เกรงใจว่า คนนั้นจักไม่เป็นมนุษย์ เพราะไม่รู้ว่เกิดมาทำไม ? มันต้องรู้ว่เกิดมาทำไม ? แล้วทำให้ได้สมตามทีว่มันเกิดมาทำไม ? นั้นจึงจะเป็นมนุษย์. **ถ้าไม่รู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา ก็ไม่สามารถจะรู้ว่ เกิดมาทำไม ?** และมีอะไรที่เป็นสิ่งที่จะต้องทำและทำให้ได้.

ในตอนนี้ ขออ้ออยู่เสมอว่า ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ไม่ยกเว้นบรรพชิต หรือฆราวาส จงรู้ว่า เราเกิดมาจะต้องได้รับประโยชน์ที่เราควรจะได้ใจถึงที่สุด ในส่วนตัวเราเอง; และเราเกิดมา เพื่อว่าผู้อื่นจะพลอยได้รับประโยชน์จากการที่มีเราอยู่ในโลกนี้กับเขาด้วยคนหนึ่ง. นี่คือประโยชน์ส่วนตัวเราและประโยชน์ผู้อื่น; มันเป็น ๒ ประโยชน์อยู่. ต่อเมื่อได้ทั้ง ๒ ประโยชน์ อย่างนั้นแล้ว จึงจะเรียกว่า ไม่เสียที่ที่เกิดมา.

ทั้งเรื่องทั้งหลายไม่ว่าประโยชน์ตน หรือประโยชน์ผู้อื่น ก็ล้วนแต่เนื่องกับความจริงที่ว่ามันเป็น อิทัปปัจจยตา; คำว่า “อิทัปปัจจยตา” ตามตัวหนังสือก็แปลว่า “ความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัยสิ่งนี้ ๆ ย่อมเกิดขึ้น”. คนที่ไม่รู้เรื่องก็จะหาว่าเป็นคำพูดบ้า ๆ บอ ๆ เพราะเขาไม่มีความหมายที่ลึกซึ้ง ของคำพูดประโยคนี้. พระพุทธเจ้าท่านทรงยืนยันคำพูดประโยคนี้ว่า เป็นทงหมดที่เราจะต้องรู้: ความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้นนั่นแหละ. มันมีอยู่ทั่วไปทุกแห่งในตัวเรานอกตัวเรา นี้อย่างหนึ่ง; แล้วมันมีอยู่อย่างน่ากลัวที่สุด คือมีอยู่ในฐานะที่เป็นกฎที่ตายตัว เป็นกฎที่มีอำนาจ เป็นกฎที่บังคับให้ทุกสิ่งต้องเป็นอย่างนี้; นี้อย่างหนึ่ง. เพราะมันเป็นกระแสแห่งการเป็นไปอย่างนี้ คือการที่สิ่งต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามกฎนั้น, แม้นันก็ยังเป็น อิทัปปัจจยตา; แล้วผลที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์อยู่ในทุกวันนี้ เป็นความสุขก็ดี เป็นความทุกข์ก็ดี หรือเป็นอะไรก็ดี ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวมกันทั้งโลก, ผลอันนั้นก็คือตัว อิทัปปัจจยตา ในบทที่ว่า : ความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ มีอยู่, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น.

ถ้าเราฟัง ไม่ถูก มันก็เป็นแต่เพียงคำพูด แล้วฟังดูก็บ้า ๆ บอ ๆ. ถ้าพุทธบริษัทคนไหนรู้สึกอย่างนี้แล้ว คนนั้นยังไม่เป็นพุทธบริษัท; เป็นพุทธบริษัทแต่เปลือกบ้าง เป็นพุทธบริษัทแต่ปากบ้าง. ถ้าเป็นพุทธบริษัทจริง จะต้อง

เข้าใจคำนี้ จะต้องซึมซาบความจริงนี้; และจะต้องมีความรู้สึกหวั่นไหวด้วยความสลดสังเวชเบื่อน่ายในจิตใจอยู่ ตลอดเวลาที่มีสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็น อิตัปปัจจยตาปรากฏขึ้น; แต่ถ้าไม่รู้จักความจริงอันลึกซึ้งนี้ มันก็เหมือนกับไม่มีอะไรเกิดขึ้น.

ที่นี้มาถึงวันนี้ ก็อยากจะชี้ให้เห็น สิ่งที่เราเรียกว่า “อิตัปปัจจยตา” ในฐานะที่เป็น “พระเจ้า”. ท่านทั้งหลายจะต้องทบทวนถึงเรื่องที่พูดมาแล้วแต่วันแรก ๆ ว่า ครั้งที่ ๑ ได้พูดว่า อิตัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา แต่ยังคงจมหายอยู่ในพระไตรปิฎก; ครั้งที่ ๒ อิตัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นวิชาหรือศาสตร์ทั้งหลายของสิ่งทั้งปวงในโลก; และครั้งที่ ๓ ที่แล้วมา ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เราเรียกว่า อิตัปปัจจยตา นั้นแหละคือตัวเรา, -ตัวเราเองในทุกความหมาย และในทุกอิริยาบถ; หมายความว่า ตลอดเวลา. สิ่งที่เราเรียกว่าตัวเราในความหมายไหน ในอิริยาบถไหน ทั้งหมดนั้นคือตัว อิตัปปัจจยตา. ที่นี้ในวันนี้ จะได้พูดว่า **อิตัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นพระเจ้า.** ขอให้ตั้งใจฟังให้สำเร็จประโยชน์.

สำหรับ สิ่งที่เราเรียกว่า “พระเจ้า” นี้ มันเป็นปัญหามาก มากเหลือที่จะนับ; แต่แล้วมันก็สรุปได้ว่า ปัญหาทั้งหมดนั้น มันเกิดมาจากความโง่งที่ไม่รู้จักพระเจ้า : ไม่รู้จักพระเจ้าเอาเสียเลยก็มี, รู้จักพระเจ้าอย่างผิด ๆ ก็มี; หรือบางทีก็แสดงความโง่งออกมาว่า ฉันมีพระเจ้าย่าง ฉันไม่มีพระเจ้าย่าง อย่างนั้นอย่างนี้ สำหรับเป็นข้อโต้แย้งกัน. แต่ตามความเป็นจริงนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า “พระเจ้า” มิได้โดยที่คนเหล่านั้นไม่ต้องรู้สึกก็ได้. พระเจ้าที่ว่านั้นก็คือ อิตัปปัจจยตา คือความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. **อิตัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นกฎนั้นแหละ คือพระเจ้า.** ขอให้ตั้งใจสังเกตศึกษาให้ดี ๆ ให้รู้จักสิ่งที่มีมันได้มีอยู่จริง โดยไม่ต้องโต้แย้งกัน. เราจะต้องรู้จักพระเจ้า เราจะต้องเข้าใจพระเจ้า และเราจะ **ต้องมีพระเจ้า** ด้วย; ส่วนการที่เราจะรู้จักได้อย่างไร ?

เมื่อไร ? ที่ไหน ? นั่น มันก็เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษา ทั้งที่กำลังศึกษาอยู่เดี๋ยวนี้. เอาละ
ทีนี้เราก็คงพูดถึงคำว่า “พระเจ้า” พอให้รู้จักว่าสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า” นั้นมันคืออะไร ?

พระเจ้านั้นคืออะไร ? เด็กอมมือ หรือคนที่ได้รับคำสั่งสอนมาตั้งแต่เด็ก
จนโตเป็นผู้ใหญ่ มีความรู้อย่างเด็กอมมือ ก็จะสรุปเอาง่ายๆ ว่า พระเจ้านั้นคือ
อะไรก็ไม่รู้ ซึ่งมีลักษณะเหมือนบุคคลที่น่ากลัว หรือว่าเป็นผี หรือว่าเป็นเทวดา
หรือว่าเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง ; จะว่าเป็นคนก็ไม่ใช่ จะว่าไม่ใช่คนก็ไม่ใช่. พวกเรา
ในโลกเวลานี้ ทั้งที่เป็นฝรั่ง ทั้งที่เป็นไทย ได้ยินได้ฟังเรื่องพระเจ้า ก็เข้าใจเรื่อง
พระเจ้านั้นในลักษณะอย่างนี้ คือเข้าใจพระเจ้าในฐานะที่เป็นบุคคล มีความรู้สึก
เหมือนคน ก็เรียกว่า พระเจ้าอย่างบุคคล หรือ Personal God : นี้รู้จักกันแต่อย่างนี้.
พวกหนึ่งก็ว่าดีและนับถือ ; พวกหนึ่งก็ว่าไม่เอา ; แต่ทั้ง ๒ พวกนั้นยังเข้าใจว่า
พระเจ้านั้นเป็นเหมือนอย่างกับผีที่น่ากลัวอะไรสักอย่างหนึ่ง ไม่รู้ว่าอะไรจะเรียกว่าอะไรแน่
คือคนก็ไม่ใช่ ไม่ใช่คนก็ไม่ใช่. ถ้าใครรู้จักพระเจ้าในลักษณะอย่างนี้ ก็ขอให้ถือว่า
เขายังรู้จักพระเจ้าอย่างเด็กอมมือ ; พระเจ้าชนิดนั้น ก็พลอยเป็น **พระเจ้าเด็กอมมือ**
ไปด้วย สำหรับคนชนิดนั้น.

ทีนี้เราจะรู้จักพระเจ้าที่แท้จริงกันอย่างไร ? ทั้งที่อาตมาก็ได้บอกล่วงหน้า
ไว้แล้วว่า **พระเจ้าที่แท้จริงก็คือกฎแห่ง อิทัปปัจจยตา** คือความที่เมื่อมีสิ่งนี้ๆ
เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ ย่อมเกิดขึ้น. พูดเพียงเท่านั้นฟังไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้นเราจะต้อง
รู้จักคุณสมบัติ ของสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า” กันเสียก่อน แล้วเราจึงจะรู้จักตัวพระเจ้า
โดยความหมายทั่วไปของทุกศาสนา.

แม้ไม่ใช่ในเรื่องของศาสนา ก็ยังต้องยอมรับว่า พระเจ้านั้นมีหน้าที่
สำหรับ **สร้างสิ่งทั้งหลาย** ทั้งปวงให้เกิดขึ้น, แล้วก็ **ควบคุมสิ่งทั้งหลาย** ทั้งปวงอยู่
ตลอดเวลา, แล้วก็ **จะลบล้างหรือ เลิกล้างสิ่งทั้งหลาย** ทั้งปวงนั้นออกไปเสียให้หมดใน

บางคราวบางโอกาส ; ดังนั้นจึงเกิดมีพระเจ้าที่ประกอบอยู่ด้วยคุณสมบัติ ๓ อย่างนี้เป็นหลักก่อน : สร้างอะไรขึ้นมา, ควบคุมสิ่งทั้งหมดนั้นไว้, แล้วก็ยุบหรือเลิกเสียเป็นคราวๆ เพื่อสร้างใหม่.

ที่นี้ คนเรานั้นมันต่างกันมาก ในความเป็นคนโง่ หรือเป็นคนฉลาด : สำหรับคนโง่ต้องพูดให้เป็นตัวตน เป็นบุคคล เหมือนกับเรา เหมือนกับตัวผู้ฟังว่าพระเจ้าก็เป็นคน แล้วก็มีอำนาจสร้าง, ควบคุม และทำลาย ; เพราะว่าพูดมากเกินไปกว่านี้ หรือว่าพูดผิดไปจากนี้ มันเข้าใจไม่ได้, นี่คือพระเจ้าของเด็กอมมือ.

แต่ถ้าพูดว่า พระเจ้าไม่ใช่คน ซึ่งจะเป็นอะไรก็ยังไม่ทราบ ไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่ผี ไม่ใช่อะไร ล้วนแต่ยังไม่ทราบ แต่ว่ามันเป็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่ทำให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้น, แล้วก็ควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไว้, แล้วก็ทำให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นสลายตัวไปเป็นยุคๆ เพื่อจะเกิดขึ้นมาใหม่ ; ถ้าใครยอมรับว่าสิ่งนี้มี และมีคุณสมบัติอย่างนี้ นั่นก็เรียกว่า เขาได้รู้จักพระเจ้าที่ถูกต้องตามความหมาย ทั้งที่ไม่รู้ว่าเป็นคนหรือเป็นผี ; แต่ยอมรับว่า มีอะไรอย่างหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจพอที่จะบันดาลให้สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นแล้วก็ให้เป็นไป ; แล้วก็ให้สลายไป แล้วก็ให้เกิดขึ้น แล้วก็ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป อย่างนี้.

สิ่งนี้ก็คือสิ่งที่เราเรียกกันในเวลานี้ว่ากฎ คือ กฎของธรรมชาติ. เช่นว่าดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวทั้งหลายทั้งหมดทุกอย่างในสากลจักรวาลนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ? กำลังเป็นไปตามกฎอย่างไร ? จะสูญหายไปอย่างไร ? แล้วจะเกิดใหม่อย่างไร ? ด้วยอำนาจของอะไร ? กฎนั้นคือพระเจ้า.

สำหรับเด็กอมมือก็ต้องพูดว่า พระเจ้าเป็นคน ; บางทีเขียนรูปหนวดยาว ถือไม้เท้าด้วยเข้าไป ; แต่ถ้าว่าโดยกฎนั้น ก็บอกแล้วว่า ไม่ใช่คน ไม่ใช่ผี ไม่ใช่เทวดา

เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นเพียง กฎ หรือ อำนาจ ; ไม่ใช่รูปธรรม จึงไม่อาจจะเขียนเป็นรูปร่างได้. พุทธบริษัทเราก็มองคลาดถึงอย่างนี้ อย่างเห็นสลักที่ติดรอบฝาผนังตึกหลังใหญ่นั้น ไม่ยอมทำรูปพระพุทธเจ้า ไม่ยอมทำรูปพระธรรม และไม่ยอมทำรูปพระสงฆ์ด้วย ; เพราะเขาถือหลักตายตัวว่า พระพุทธจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริงนั้น แสดงไม่ได้ด้วยรูปภาพ คือไม่มีรูป ; แล้วก็ระบุงไปยังพระธรรมมากกว่า : มากกว่าพระพุทธ หรือมากกว่าพระสงฆ์. เพราะธรรมะเป็นสิ่งที่แสดงไม่ได้ด้วยรูปภาพ เพราะมันไม่มีรูป และธรรมะนั้นคือพระพุทธเจ้า อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเองว่า “ใครเห็นเรา คนนั้นเห็นธรรม ; ใครเห็นธรรม คนนั้นเห็นเรา” ; นี่คือการที่ไม่เอาร่างกายเป็นประมาณ.

ดังนั้น พระพุทธเจ้าก็คือพระธรรม, พระธรรมก็คือสิ่งที่แสดงด้วยรูปภาพไม่ได้ ดังนั้นเขาจึงไม่แสดง ; เขาถือหลักอย่างนี้. เคียวก็นั่งกะโณนอยู่อย่างนั้นในหมู่บุคคลผู้รู้สึกลักษณะนี้ในประเทศอินเดีย. ขอให้จำไว้สั้น ๆ ว่า **พระธรรมเป็นสิ่งที่แสดงไม่ได้ด้วยรูปภาพ** จะเป็นรูปปั้น รูปเขียน รูปอะไร ก็ได้ทั้งนั้น ฉะนั้นจึงจำเป็นจะต้องทิ้งวางไว้ : ตรงนั้นเป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นพระธรรม หรือเป็นพระสงฆ์ก็ตาม ; ในภาพนั้นจะต้องทิ้งวางไว้เฉยๆ ; ส่วนภาพของคนอื่นสิ่งอื่นเขียนได้.

ทีนี้ ก็ต่อไปว่า **พระธรรมนั้นคืออะไร ?** พระธรรมนั้นคือกฎ. เมื่อพูดว่ากฎ นั้นก็ควรจะนึกไปถึงคำว่า “**ธรรมธาตุ**” อย่างที่พระสวดเมื่อตะกัณ ที่สวดว่า พระตถาคตจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธรรมธาตุ จักตั้งอยู่แล้วอย่างนั้นเสมอไป ; นี่เรียกว่ากฎนั้นจะตั้งอยู่อย่างนั้นเสมอไป : พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นก็ตาม พระพุทธเจ้าจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม ตัวธรรมธาตุซึ่งเป็นกฎนั้น จะตั้งอยู่อย่างนั้นเสมอไป. คำพูดประโยคนี้ ไม่ใช่ใช้แต่ทางธรรมะในทางพุทธศาสนา มันใช้ได้ทั่วไปหมดแก่บรรดาทุกๆ สิ่งที่มีกฎ และเป็นไปตามกฎ.

ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายดูให้ดีเถอะ ว่ามันไม่มีอะไร ที่จะอยู่นอกเหนือไปจากกฎเหล่านี้ : บรรดาสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ คนสมัยนี้รู้จักกันแต่ฝ่ายวัตถุ หรือแม้แต่เป็นพลังงาน. ถ้าเขารู้จักทั้งสสารทั้งพลังงาน เขาก็ยอมรับว่า มันก็เป็นสิ่งที่เป็นไปตามกฎอย่างแน่นอน ๑๐๐ เปอร์เซนต์. เราต้องรู้จักของสิ่งเหล่านั้น เราจึงจะเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น.

ยังมี **สิ่งที่คนสมัยนี้ไม่รู้** ก็คือพวกนามธรรม คือความเป็นไปในทางธรรม ไม่เกี่ยวกับรูปธรรม. แม้สิ่งที่เรียกว่านามธรรมนี้ ก็ยังมีกฎ และต้องเป็นไปตามกฎ. ฉะนั้นรูปธรรมก็ดี นามธรรมก็ดี มันมีกฎ และต้องเป็นไปตามกฎ; **ส่วนที่เป็นกฎ หรือความที่ต้องเป็นไปตามกฎ นั้นมันเลียบขาด จนถึงกับต้องเรียกว่า พระเจ้า**; เพราะเราไม่มีคำอะไรที่สูงสุด ที่มีค่าพอกันกับที่จะเอามาเรียกมัน. จะเรียกว่าสถาบันก็ได้ : กฎนั้นมันเป็นสถาบัน คือมันตั้งตนเองอยู่อย่างเด็ดขาดโดย ไม่ต้องมีใครช่วยตั้ง. ส่วนสถาบันในเมืองมนุษย์นี้ มนุษย์ช่วยกันตั้งช่วยกันทำ จึงเกิดขึ้น; แต่ว่ากฎหรือสถาบันของพระเจ้านั้น พระเจ้าหรือกฎนั่นเองมันตั้งขึ้น คือมันมีอยู่จนเราไม่รู้ว่ามีมันเกิดขึ้นได้อย่างไร. กฎต่างๆทางฟิสิกส์ ทางเคมี ทางวัตถุ นี้ก็เหมือนกัน, กฎทางจิตใจ คือเกิดกิเลสแล้วเป็นทุกข์ขึ้นก็เหมือนกัน, ไม่รู้ว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร แล้วใครตั้งขึ้น. ดังนั้นในทางพระคัมภีร์นี้ เขาถือว่าเป็น **สิ่งที่ตนเอง**; แล้วยังเรียกว่าเป็น **อสังขตะ** คือไม่ได้มีใครทำขึ้น แล้วใครก็ไปทำไม่ได้ด้วย.

ทรงนี้ สำหรับผู้ที่ยังไม่เคยฟัง ก็ขอให้ฟังคำ ๒ คำนี้ก่อน ว่า **อสังขตะ** คือสิ่งที่ไม่มีใครได้ทำขึ้น และไม่มีใครอาจจะทำได้; แล้วอีกสิ่งหนึ่งก็คือ **สังขตะ** คือสิ่งที่มีอะไรๆ หรือใครทำขึ้น และเป็นสิ่งที่ทำได้ แต่ต้องได้ เปลี่ยนแปลงได้.

สิ่งที่เรียกว่ากฎนี้ กฎธรรมชาตินี้ เป็นสิ่งที่ไม่มีใครได้ตั้งขึ้น หรือใครเปลี่ยนแปลงได้. นี่คือกฎ; นี่คือ **สิ่งที่เราจะต้องเรียกว่า “พระเจ้า”** เพราะว่า

มีอำนาจที่จะทำให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้น แล้วมีอำนาจทำให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นไปตามกฎ คือตัวมันเอง. ที่นี้สิ่งทั้งหลายนั้นแหละคือตัวสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ และเป็นไปตามกฎ มันจึงถูกจัดไว้เป็นพวกที่เรียกว่า “สังขตะ” คือมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย. อาการอย่างนี้เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา” คือ ความที่ เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น.

ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า ยกตัวกฎเสียอย่างเดียว นอกนั้นก็เรียกได้ว่าเป็น อิทัปปัจจยตา ในส่วน สังขตะ คือสิ่งที่ต้องเป็นไปตามกฎ. ส่วนตัวกฎเองนั้นก็เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ได้เหมือนกัน แต่ในฐานะที่เป็นกฎ คือเป็นฝ่าย subjective ที่จะกระทำต่อสิ่งอื่น เพราะมันมีอำนาจเหนือ. ที่นี้ สิ่งที่เป็นไปตามกฎนั้นมันถูกกระทำ ก็เรียกได้ว่าเป็น อิทัปปัจจยตา โดยตรง; เป็นสิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกฎ; หรือแม้ตัวกฎ มันก็คือกฎของสิ่งนี้ เพราะฉะนั้นเราจึงเรียกความเป็นอย่างนี้ใน ในฐานะที่เป็นกฎ.

อิทัปปัจจยตา แปลว่า ความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. ถ้าคำนึงอยู่ในฐานะที่เป็นกฎ นั่นคือ**พระเจ้า**; ถ้าว่าสิ่งนี้ ๆ ที่ต้องเป็นไปตามกฎ นี้คือ **สิ่งที่ถูกพระเจ้าสร้างขึ้น**, ควบคุมอยู่ และให้เป็นไป.

ที่นี้ ก็มีคำพิเศษที่จะต้องเตือนกันอีกสำหรับวันนี้ ทั้งที่เตือนแล้ว เตือนแล้วว่า ขอให้จำไว้ให้ดี คือคำว่า “ตถตา” หรือ “ความเป็นอย่างนั้น”. อิทัปปัจจยตา : เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น; นี่เพราะมันเป็น อย่างนั้น มันจึงถูกเรียกว่า “ตถตา”. ที่นี้ ส่วนตัวกฎเองมันก็เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า “ตถตา” ด้วยเหมือนกัน; เพราะฉะนั้นตัวพระเจ้าที่บันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปก็ดี, ตัวสิ่งทั้งหลายที่ถูกพระเจ้าบันดาลให้เป็นไปก็ดี เรียกว่า “ตถตา” เสมอกันหมด.

คำว่า “ตถตา” แปลว่า *ความเป็นอย่างนั้น* พึงคล้ายกับคำพูดของคนบ้าคือไม่ได้พูดว่าอะไรเลย นอกจากพูดว่า *เป็นอย่างนั้น*. สำหรับพุทธบริษัทที่ไม่เข้าใจคำนี้ ก็ยังไม่ใช่เป็นพุทธบริษัท แม้จะบวชเรียนเป็นมหาเปรียญ ๙ ประโยค ต่อให้ ๑๐๐ ประโยค ๑๐๐๐ ประโยค ถ้าไม่เข้าใจคำว่า *ความเป็นอย่างนั้น* แล้วก็ไม่เป็นพุทธบริษัท; สู้ยายแก่ไม่รู้หนังสือตามป่าตามดงคนหนึ่งก็ได้ ถ้ายายแก่คนนั้นอาจพูดออกมาว่า “โธ้ย! อย่าร้องให้ร้องห่มไปเลยลูกเอ๋ย! มันเป็นอย่างนั้นเอง!” ยายแก่คนนั้นเชื่อว่าถึงพุทธศาสนายังกว่าพวกท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นี่ ทั้งๆ ที่ก็ไม่รู้จักคำว่า ตถตา คืออะไร. แต่พูดได้ว่า “อย่าร้องให้ร้องห่มไปเลย มันเป็นอย่างนั้นเอง!” หรือว่าถูกลือตเตอร์แก่กว่า “โธ้ย! อย่าบ้าไปเลย มันเป็นอย่างนั้นเอง” อะไรๆ ก็มีแต่คำว่า *มันเป็นอย่างนั้นเอง* : อย่าไปแปลกใจว่า น่ารัก หรือน่าเกลียด; นี่คือนักรู้จัก อิทัปปัจจยตา; แล้วจะไม่รักอะไร จะไม่เกลียดอะไร จะไม่ชื่นจะไม่ลงจะไม่ยินดี จะไม่ยินร้าย.

ดังนั้นเราก็จะเห็นอยู่ว่า คนแก่ๆ บ้านนอกไม่รู้หนังสือ อยู่ตามป่าตามดงบางที่ก็พูดเป็นเหมือนกัน คือพูดว่า “อย่าดีใจไปเลย! มันอย่างนั้นเอง”, หรือว่า “อย่าร้องไห้ไปเลย! มันอย่างนั้นเอง”. สมมติว่า พ่อเขตาย ลูกมันร้อง; แล้วคุณย่าหรือคุณยายก็บอกว่า “อย่าร้องไปเลย! มันเป็นอย่างนั้นเอง.” ถ้าอย่างนั้นก็หมายความว่ายายแก่คนนั้นเข้าใจตัว อิทัปปัจจยตา คือความเป็นอย่างนั้น; ฉะนั้นคำว่า *อิทัปปัจจยตา* ที่สรุปเหลือเป็น *ตถตา* นี้คือหัวใจของพุทธศาสนา. ตถตา แปลว่า “*อย่างนั้นเอง*”.

เพราะฉะนั้นถ้าใครเห็นอะไร ได้ยินอะไร ได้ฟังอะไร เหลียวไปทางไหน มีความรู้สึก ว่า มันอย่างนั้นเอง; ไม่ไปหลงรักหลงเกลียดแล้ว ก็เรียกว่าเขารู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา; ใช้สิ่งที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ให้เป็นประโยชน์ได้ คือทำให้ตัวเป็น

อิสระอยู่ได้ ไม่ไปเป็นทาสของสิ่งที่น่ารัก หรือน่าเกลียดน่ากลัว. นี่เราพูดกันถึงคำว่า ทดตา คือความเป็นอย่างนั้น : ความเป็นอย่างนั้น ที่เป็นตัวกฎ นั่นคือพระเจ้า; ความเป็นอย่างนั้นที่เป็นตัวสิ่งทั้งหลาย ที่ต้องเป็นไปตามกฎนั้น คือสิ่งที่พระเจ้าสร้างและควบคุม.

ฉะนั้นท่านทั้งหลายก็คิดว่า พระเจ้ามีหรือไม่มี ? ถ้าท่านไม่ยอมเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เกิดขึ้น แล้วเป็นไปเพราะอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ท่านก็ปฏิเสธได้ว่าพระเจ้าไม่มี. แต่ถ้าท่านคิดว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้ ปรากฏขึ้น เป็นไปอยู่และสลายไปในที่สุดนั้น เพราะมีต้นเหตุอยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว นี่ก็จะถือได้ว่าต้นเหตุทั้งที่ว่า นั่นแหละ คือพระเจ้า.

เดี๋ยวนี้เราพูดบริษัท เชื่อตามคำสอนในพุทธศาสนาแต่ก่อนอยู่แล้ว มันก็ไปตรงกันพอดี; แต่ถ้าไม่เข้าใจ มันก็เหมือนกับไม่รู้ เหมือนกัน : อย่างหัวใจพุทธศาสนา ที่เรียกว่าคาถา ของพระอัสสชิว่า **“สิ่งทั้งหลายมีเหตุเป็นแดนเกิด พระศาสดาทรงแสดงเหตุของสิ่งเหล่านั้น และทรงแสดงความดับของสิ่งเหล่านั้น เพราะหมดเหตุ.”** คาถาที่พระอัสสชิ บอกแก่พระสารีบุตรก่อนมาบวชในพระศาสนานี้ นั่นแหละคือพระอัสสชิได้แสดงถึงสิ่งที่เรียกว่า **“พระเจ้า”** ให้แก่อุปติสสะกุลบุตร ที่มาบวชแล้วเป็นพระสารีบุตรในพุทธศาสนา; คือแสดงว่า **“สิ่งทั้งหลายทั้งปวง มีเหตุเป็นแดนเกิด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งสิ่งเหล่านั้น และความดับแห่งสิ่งเหล่านั้น เพราะหมดเหตุ”** ก็หมายความว่า **“พระพุทเจ้า”** ได้แสดง **“พระเจ้า”** แล้ว คือเหตุที่ทำให้เกิดสิ่งทั้งปวง และเหตุที่ทำให้มีความดับไปแห่งสิ่งทั้งปวง; แต่เราไม่เรียกว่าพระเจ้า เราเรียกว่าธรรม. ในภาษาบาลีเรียกว่า ธมฺม หรือธมฺมา; ส่วนในภาษาไทยเราเรียกว่าพระธรรม; เพราะฉะนั้นพระธรรมนั่นแหละ คือพระเจ้า-พระเจ้าในฐานะที่เป็นต้นเหตุ; ส่วนพระธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งที่ถูกกระทำ นั่นคือตัวโลกหรือตัวสิ่งทั้งปวง.

นั่นมันเป็นเพราะว่าคำว่า “ธรรม” หรือ “ธรรมะ” นั้นมันใช้ได้แกสิ่งทุกสิ่ง : เป็น subjective ก็ได้, เป็น objective ก็ได้, เป็นกรรมก็ได้, เป็นกัตตุก็ได้ เป็น กิริยาอาการก็ได้ เป็นอะไรก็ได้; ใช้คำๆเดียวเพียงคำว่า “ธมฺม”; ธมฺม หรือ ธมฺมา มาเป็นภาษาไทยเราว่า “พระธรรม”. ดังนั้น “พระธรรมในส่วนที่เป็นต้นเหตุของสิ่งทั้งหลาย นั้นค่าเท่ากับ “พระเจ้า” แล้วสิ่งนั้นก็คือ อิทัปปัจจยตา คือกฎที่เฉียบขาด ไม่มีอะไรต้านทานได้ ว่า “เมื่อมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ๆจึงเกิดขึ้น.” กฎอันนี้ไม่มีใครต้านทานได้, ดังที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *ตถาคตจะเกิดขึ้น หรือตถาคตจะไม่เกิดขึ้น ธรรมชาติอันนี้เป็นอยู่แล้วอย่างนี้ และไม่เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น.*

นี่ก็หมายความว่า มีสิ่งซึ่งพระพุทธเจ้าก็เลิกล้างไม่ได้, ไม่มีใครบังคับได้ คือกฎแห่ง อิทัปปัจจยตา. นี่เราจะต้องรู้จักมัน ในฐานะที่เป็น **พระเจ้าที่แท้จริง**; ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่ผี ไม่ใช่อะไรหมก; แต่แล้วบุคคลหรือเทวดา หรือผีเหล่านั้นนั่นแหละคือ **สิ่งที่จะต้องเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา**, คือเป็นสิ่งที่ถูกพระเจ้าสร้างขึ้น. อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นตัวกฎ นั่นคือพระเจ้า; แล้วสิ่งที่ต้องเป็นไปตามกฎนี้คือ **สิ่งที่พระเจ้าสร้างและควบคุม**. นี่เราจะต้องรู้จักพระเจ้ากันในลักษณะอย่างนี้ โดยถือเอาความหมายเป็นหลัก. ส่วนที่จะเรียกว่าพระเจ้า หรือไม่เรียกว่าพระเจ้านั้น ก็เป็นเรื่องที่แล้วแต่สมมติ แล้วแต่บัญญัติ.

พวกที่เป็นพวกอื่น ใช้ภาษาอย่างอื่น เช่นคำว่า God ในภาษาต่างประเทศ, มันก็มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า “พระเจ้า” ในภาษาไทยของเรา : ทั้งนี้ก็เพราะมันมีความหมายหลายชั้น คนโง่เข้าใจอย่างหนึ่ง, คนไม่สู้จะโง่เข้าใจอย่างหนึ่ง, คนฉลาดก็เข้าใจอย่างหนึ่ง. เราอย่าเป็นเด็กอมมือ แล้ววอกที ไปตีความหมายของคำว่า God ในศาสนา เช่นศาสนาคริสต์เป็นต้น จะเป็นคนโง่

ตกตํานยังขึ้นไปอีก. เพราะว่าถ้าเรารู้จักคำว่า God นั้นถูกต้องแล้ว เราจะพบว่า ตรงกันกับคำว่า “พระธรรม” ในพระพุทธรศาสนา.

อย่างคัมภีร์โยฮันของพวกคริสเตียนบรรทัดแรกว่า : แรกเริ่มเดิมทีเดียว มี word, word คือ Light, คือ “แสงสว่าง” แล้ว The Light นั้นแหละคือ God; คิคตฺฐิ! ตัว Light ที่แปลว่าแสงสว่างนี้ พอไปตีความเป็นแสงสว่างนี้เข้ามันก็ผิด; ที่แท้แล้วมันไม่ใช่แสงสว่างอย่างนี้. เขาใช้คำว่า WORD แรกเริ่มเดิมทีมีสิ่งทีเรียกว่า THE WORD (ที่แปลว่าคำพูดนั้นแหละ) ก่อน; THE WORD นั้นคือ The Light, The Light นั้นคือ God. นี่ถ้าเราไปถือตามตัวหนังสือที่เด็กๆ เรียนในโรงเรียน มันก็ผิดหมด : word แปลว่าคำพูด, Light แปลว่าแสงสว่าง, God ไม่รู้จะแปลว่าอะไร. แต่คัมภีร์ของเขากล่าวว่า THE WORD มีอยู่ก่อนสิ่งใดทั้งหมด; THE WORD นั้นคือ The Light; The Light นั้นคือ God. นี่เป็นคัมภีร์ชั้นหลังที่เขาเขียนขึ้นใหม่ในส่วนที่เกี่ยวกับพระเยซูทีเรียกว่าคัมภีร์ใหม่. ส่วนคัมภีร์เก่ามีว่า วันแรกทีเดียวพระเจ้าสร้าง The Light ขึ้นมาก่อน ต่อวันที่ ๔ จึงจะสร้างดวงอาทิตย์ สร้างดวงจันทร์. พวกคนโง่มันก็หาว่า บ้าแล้ว! สร้าง The Light ในวันที่ ๑; วันที่ ๔ จึงสร้างดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์; แต่แล้วคนพุ่มนบ้าเอง The Light นั้นไม่ใช่ Light ที่เป็นของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์; แต่มันคือกฎที่จะทำให้เกิด ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์. นี่มันอาจจะเกิดจากการแปลภาษาฮิบรู ทีแรกผิด; แปลภาษากรีก เป็นภาษาอังกฤษผิดไว้ก็ได้ เพราะคัมภีร์มันเดินมาอย่างนั้น; แต่ขอใหัรู้ว่า ทีมาแปลคำว่า The Light กันว่าแสงสว่างนั้น สิ่งนี้มีอยู่ก่อนสิ่งอื่นใด พระเจ้าสร้างไว้แต่วันที่ ๑; วันที่ ๔ จึงสร้างดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์. ก็แปลว่า The Light นี่เป็นสิ่งที่มิอำนาจที่จะสร้างสิ่งต่าง ๆ. นี่เป็นข้อความที่มีในคัมภีร์เก่า.

ทีนี้ พอมาถึงคัมภีร์ใหม่ ที่เกี่ยวกับพระเยซู แรกเริ่มเดิมทีมี THE WORD, คือมี “พระคำ” พระคำนั้นคือ The Light คือแสงสว่าง; The Light เอง

คือ God. THE WORD นั้นแหละคือกฎ คำว่า Word ที่แปลว่าคำพูดนั้น คือคำพูดที่เป็นกฎ; แล้วพูดโดยใคร? ก็พูดโดยกฎนั้นแหละ. แล้ว THE WORD คำพูดหรือพระโอองการนั้น คือ The Light; The Light นี้คือ Source ของสิ่งทั้งหลาย.

ตัวอย่างทางวัตถุ : ทางรูปธรรมทางวัตถุนี้ เราถือว่าแสงสว่างมาจากดวงอาทิตย์ แต่แสงสว่างจะมาจากอะไรก็ตาม มันก็เป็นต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง. นี่ทางวัตถุมันเป็นอย่างนี้. แม้ในวิชาฟิสิกส์เคมีใหม่ ๆ เดียวนี้ ก็ยังพูดอย่างนี้ว่า The Light นั้นคือ Source ของสิ่งทั้งปวง; แต่อย่าลืมว่า เขาพูดกันไว้เป็นพัน ๆ ปีแล้ว ว่า The Light นั้นแหละคือ God ซึ่งเป็นต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง. ดังนั้น The Light นั้น ไม่ใช่แสงแดด แต่เป็นต้นเหตุที่จะทำให้สิ่งทั้งปวงตั้งขึ้นแล้วออกมาไป. ที่นี้ The word นั้นคือกฎหรือโอองการ ที่มันมีอำนาจเหนือสิ่งใด. หนังสือที่พวกคริสเตียนเขาพิมพ์ เดิมเขาแปลคำว่า THE WORD นี้ว่า “พระคำ” อาตมาบอกว่าเห็นจะไม่ถูก; เมื่อไปพูดกันที่เชียงใหม่ บอกว่าสิ่งนี้ในพุทธศาสนาเรียกว่า “พระธรรม” ไม่ใช่พระคำ. ถ้าเป็นพระคำ มันก็ไม่มีความหมายอะไร เพราะมันเป็นเพียงคำพูด; พระธรรมในฐานะที่เป็นกฎ, เป็นคำพูดก็ได้ แต่ต้องเป็นคำพูดของสิ่งที่เป็นกฎ. แต่ที่นี้เขากลับเข้าใจว่า เป็นคำพูดของบุคคลไปเสียอย่างนั้นมันไม่ถูก. และต่อมาเห็นเขาแก้ ก็แปลคำว่า The word ในหนังสือของเขาเป็น “พระธรรม” หมด; ที่เคยแปลประโยค At the beginning the word was นั้น, WORD คำนั้นเดี๋ยวนี้บางสำนักเขาแปลว่า “พระธรรม” แล้ว เขาไม่แปลว่า “พระคำ” อย่างเดิม คือเขาเห็นด้วยกับที่อาตมาไปบอกว่า “พระคำ” นั้นคือกฎ.

นี้ศาสนาคริสเตียนกล่าวไว้ชัดว่า ที่แรกทีเดียวมี THE WORD หรือ The Light, ไม่ใช่คน ไม่ใช่ผี ไม่ใช่เทวดา นั้นแหละคือ God; God นั้นคือกฎ; กฎนี้คือกฎแห่ง อิทัปปัจจยตา. ฉะนั้น อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นกฎ จึงตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระเจ้าผู้สร้างสิ่งทั้งปวง.

ทีนี้สำหรับสิ่งทั้งปวงที่ถูกพระเจ้าสร้างมานั้น ทางฝ่ายคริสเตียนเขาก็ยังมีพูดว่า พระเจ้าคือสิ่งทั้งปวง : จะเป็นกฎ หรือสิ่งที่เป็นไปตามกฎ ก็เรียกว่าสิ่งทั้งปวง; พระเจ้ารวมอยู่ในสิ่งทั้งปวงเสียด้วย. เราก็ตอบว่า ถ้าอย่างนั้นสิ่งที่พระเจ้าสร้างหรือเป็นไปตามกฎของพระเจ้านี้คือสิ่งทั้งปวงด้วย; ก็พอดีตรงกับคำในพุทธศาสนา คือคำว่า “ธรรมะ” หรือ “ธัมมา” นี้ ซึ่งใช้ได้กับสิ่งทั้งปวงทุกสิ่ง ทั้งที่เป็นตัวกฎ และตัวสิ่งที่เป็นไปตามกฎ คือทั้งฝ่าย **อสังขตะ** และฝ่าย **สังขตะ** นั้นเอง. ฉะนั้นคำว่าธรรมะ หรือพระธรรมในพุทธศาสนา ก็ยังตรงกับคำว่า God ในเมื่อให้ความหมายว่า **God คือสิ่งทั้งปวง** คือทั้งผู้สร้างและสิ่งที่ถูกสร้าง.

นี่เราจะเห็นได้ว่า โดยเนื้อความ โดยใจความ โดยข้อเท็จจริงนั้น **อิทัปปัจจยตา คือพระเจ้า**. อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นกฎ นี่คือพระเจ้าผู้สร้าง; และอิทัปปัจจยตา คือทุกสิ่งที่กำลังเป็นไปตามกฎ นี่ก็คือสิ่งทั้งปวง ที่นับรวมอยู่ในพระเจ้าด้วย; ทางฝ่ายคริสเตียนเขาก็ว่าอย่างนั้น ว่า **พระเจ้า** คือทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร. ทีนี้ **พระธรรม** ก็คือทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไรเหมือนกัน จะเป็นสังขตธรรม หรืออสังขตธรรม ก็คือทุกสิ่ง; มันก็เลยตรงกันอยู่นั่น. นี่คือ **“พระเจ้าอิทัปปัจจยตา”**.

คิดดูที่ว่า จะเป็นคนโง่ หรือจะฉลาดเท่าไร ในการที่จะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นสิ่งทั้งปวง; เป็นพระเจ้านี่ได้ เป็นสิ่งที่ถูกพระเจ้าสร้างก็ได้. แล้วท่านก็ลองคิดดูที่ว่า **พระเจ้านี้หรือไม่มี**. ทำไมมานั่งอยู่ที่นี้? ทุกคนทำไมมานั่งอยู่ที่นี้? มาจากไหน? ใครสร้างมา? ถ้าตอบอย่างพุทธบริษัทก็ตอบว่า อิทัปปัจจยตา สร้างมา : จะสร้างต้นโคตร ต้นตระกูลมนุษยชนแรกก็ อิทัปปัจจยตา, หรือว่าพ่อแม่ที่เพิ่งสร้างมาเมื่อไม่กี่ปีนี่ ก็ อิทัปปัจจยตา, เพราะพ่อแม่ท่านนั้นก็ตัว, อิทัปปัจจยตา อากาโรที่สร้างมาก็คือ อิทัปปัจจยตา. ไม่ว่าจะมองกันในแง่ไหนก็ตาม **มนุษย์ทุกคนนี้ อิทัปปัจจยตา สร้างขึ้นมา แล้วควบคุม**

เอาไว้ แล้วก็ยุบเลิกเมื่อถึงคราวที่ควรยุบเลิกเป็นคราวๆ ไป; คือ **“พระเจ้าอิทัปปัจจยตา”** มีหน้าที่สร้างขึ้นมา แล้วควบคุมไว้ตลอดเวลา แล้วก็ยุบเลิกให้สลายไปเป็นคราวๆ แล้วก็เพื่อสร้างใหม่ เพื่อเกิดใหม่. นี่คិតุชชีว่า เรามีพระเจ้าหรือไม่มีพระเจ้า?

ฉะนั้นอาตมาจึงเห็นว่า พวกที่ว่ามีพระเจ้านั้น มันหลบลี้หลบลี้ตาพูด; แม้พูดก็พูดอย่างเด็ก ๆ. มันต้องพูดอย่างยุติธรรม ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ว่าถ้ามีสิ่งใดที่ทำหน้าที่สร้าง, ควบคุม และยุบเลิกเป็นคราวๆ สิ่งนั้นเรียกว่า **“พระเจ้า”**. ส่วนแรกก็เรียกว่า **“พระธรรม”**; ในวงพุทธบริษัทนี้จะเรียกว่า **“พระธรรม”**; ส่วนหนึ่งเป็น **อสังขตะ** คือเป็นตัวกฎ, ส่วนหนึ่งเป็น **สังขตะ** คือส่วนที่ต้องเป็นไปตามกฎ.

ทีนี้ก็จะพูดสักหนึ่งว่า เราเคยถือสัจสนปนเปกัณหก : คำว่า **“พระเจ้า”** ในภาษาไทยก็ตี คำว่า God ในภาษาโน้นก็ตี : พระเจ้าในภาษาไทยนี้ ชั่วสมัยกรุงศรีอยุธยาเท่านั้นแหละ หมายถึงพระพุทธเจ้า. นี่ฟังให้ดี ว่าตามข้อเท็จจริงนั้น พระพุทธเจ้าไม่ใช่พระเจ้า แต่ภาษาพูดในภาษาไทยเรา ที่ใช้พูดกันอยู่นี้ ในประเทศไทย ชั่วแก่สมัยอยุธยา คำว่า **พระเจ้า** นี้ ใช้เล็งถึงพระพุทธเจ้า. เช่น ในกฎหมายตราสามดวงบทหนึ่งว่า **“ภิกษุณ้อย่ารับมรดกเลย เพราะว่าท่านเป็นลูกพระเจ้าแล้ว”** นี่ฟังดูซิ กฎหมายนั้นว่า : ภิกษุณ้อย่าได้รับมรดกเลย หรือว่า อย่าได้ถือสิทธิ์อะไรบางอย่างเกี่ยวกับกฎหมายเลย. นี่เพราะว่าท่านเป็นลูกพระเจ้าเสียแล้ว คือท่านบวชในพุทธศาสนานี้ ก็เรียกว่า **เป็นลูกพระเจ้า** ทั้งนั้น. นี่ภาษาไทยคนไทยเรียงเอง ไม่ใช่พวกฝรั่งมาเรียงกฎหมายเหล่านี้ให้. ฉะนั้นชั่วไม่กี่ปีนี้ คำว่าพระเจ้าหมายถึงพระพุทธเจ้า แล้วยังมีความหมายอย่างอื่นอีก.

ดังนั้น **อย่าเอาแน่นอนกับตัวหนังสือที่ใช้พูดจา** ที่มนุษย์บัญญัติ เฉพาะกรณีเฉพาะคราว; ต้องเอาความหมายอันแท้จริง ว่าสิ่งใดเป็นกฎอยู่ในตัวมันเอง

ไม่มีใครสร้างขึ้น แล้วไม่เชื่อฟังใคร แล้วบันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไป คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ตับไป นั่นแหละคือ **พระเจ้าที่แท้จริง**. ใครจะเรียกว่าอะไรก็ตามใจ : จะเรียกว่า พระธรรม หรือเรียกว่า God หรืออะไรก็ตามใจ แต่สิ่งนั้นมันมีอยู่. พระพุทธเจ้า ก็ตรัสว่า : **สิ่งนี้มีอยู่; ตถาคต จะเกิดหรือตถาคตจะไม่เกิด สิ่งนี้มีอยู่ คือ ตถตา, คือ อวิตตตา, คือ อนัญญตตา, คือ อิทัปปัจจยตา.** สิ่งนี้คือ **ตถตา** คือ **ความเป็นอย่างนั้น**; สิ่งนี้คือ **อวิตตตา** คือ **ความไม่คิดไปจากความเป็นอย่างนั้น**; สิ่งนี้คือ **อนัญญตตา** คือ **ความไม่เป็นอย่างอื่น**; สิ่งนี้คือ **อิทัปปัจจยตา** คือ **ความที่ เมื่อมีสิ่งนั้น เป็นปัจจัย สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น.**

ถ้าท่านฟังให้ดี กำหนดให้ดี เมื่อตะกัณพระไตรปิฎกคำๆนี้ถึง ๑๑ เทียว คือคำว่า ตถตา, อวิตตตา เป็นต้น. ตถตา มันเป็น **“อย่างนี้”** มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้, แล้ว อวิตตตา มันไม่คิดไปจากความเป็นอย่างนี้, อนัญญตตา ไม่เป็นอย่างอื่น, อิทัปปัจจยตา คือเมื่อมีปัจจัยอย่างนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้นตามกฎ แม้แต่กฎวิทยาศาสตร์. เมื่อมันมีเหตุอย่างนี้ ผลมันก็ต้องเกิดขึ้นตามสมควรแก่กฎนั้น.

เดี๋ยวนี้มนุษย์เราในโลกนี้ทำอะไรได้มาก : ไปโลกพระจันทร์ได้ ไปไหนก็ได้ เพราะรู้จักใช้กฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา. แม้แต่ทำอะไร ทำนา ง่าย ๆ อยู่ที่นี่ ก็ต้องรู้จักกฎเกณฑ์เรื่อง อิทัปปัจจยตา ข้าวจึงจะงาม. จะเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ก็ต้องรู้จักกฎเกณฑ์เรื่อง อิทัปปัจจยตา มันจึงจะไม่ตาย มันจึงจะเอาไปขายได้ดี. **มันไม่มีอะไรที่จะไม่เกี่ยวข้องกับกฎอิทัปปัจจยตา!** มันสำคัญมากถึงขนาดนี้ เราจึงเรียกว่า **“พระเจ้า”**; แล้วมีความจำเป็นแก่เรามาก ทุกเวลา ทุกสถานที่ ทุกเหตุการณ์ ทุกวัย ทุกเพศ. เพราะว่าเรามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ มีเวลาที่มันต่าง ๆ กัน เวลาที่เราทำอะไรอยู่ หรืออริยาบถไหน ทำอะไรอยู่ มันก็ล้วนแต่อยู่ใต้อำนาจ, **อำนาจของ อิทัปปัจจยตา** ซึ่งเราจะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของมัน :

เราจะไปอาบน้ำ ก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตา มิฉะนั้นจะไม่ได้ผลของการอาบน้ำเลย. เราจะเข้าไปในส่วนไปในถาน ก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตา ; มิฉะนั้นจะเกิดอันตราย ไม่ได้ผลไม่ได้ประโยชน์. นี่ สิ่งที่ทำที่สุด ที่เลวที่สุดอย่างนั้นแล้ว ก็ยังจะต้องถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ **“พระเจ้าคือ อิทัปปัจจยตา”**. ฉะนั้นเวลาที่เรา จะกิน จะนอน จะยืน จะเดิน จะหลับ จะอะไร ทุกๆ เวลา จะต้องถูกต้องตามกฎเกณฑ์นี้ เพราะว่า **“พระเจ้า”** องค์นั้นควบคุมเราอยู่ทุกเวลา แล้วก็ทุกสถานที่.

พวกเราเป็นพุทธบริษัท ก็จะเคยได้ยินได้ฟังเรื่อง **“กรรม”** : เมื่อทำกรรมแล้ว จะหนีผลของกรรมไปที่ไหน ไม่พ้น ไม่มีทางพ้น เพราะว่ากรรมหรือ **“พระเจ้าของกรรม”** นั้น อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง : ให้ไปอยู่ในเหวหรือในใต้สมุทร หรือไปอยู่ที่ไหนก็ตามใจ จะไม่พ้นจากอำนาจของกรรม. นั่นแหละ **“พระเจ้ากรรม”** มันเป็นอย่างนั้นเอง.

ทีนี้ ในการทำงานที่เราทำ แต่ละคนมันก็ต่างกัน ๆ แล้วแต่ใครมีหน้าที่อย่างไร. ในโลกนี้ ล้วนแต่มี **อิทัปปัจจยตา** เฉพาะหน้าที่ของตน : จะเป็นเพศหญิงเพศชายก็ตาม จะเป็นวัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยคนแก่ ก็ตาม พระเจ้านี้จะตามไปควบคุมอยู่ตลอดเวลา ในที่ทุกหนทุกแห่ง.

เอาละทีนี้ แม้ว่าตัวกฎที่บังคับให้สิ่งต่างๆ เป็นไป มันก็คือ อิทัปปัจจยตา, ตัวสิ่งที่ต้องเป็นไปตามกฎ ก็คือ อิทัปปัจจยตา, ทีนี้ ตัวผลที่จะเกิดขึ้นมา ก็ยังคงเป็น อิทัปปัจจยตา, เพราะว่า **ผลที่เกิดขึ้นก็เป็น อิทัปปัจจยตา** แต่ว่าอยู่ในฐานะที่เป็นผล ; และถ้าเล็งถึงจุดหมายปลายทาง มันก็คือผลที่มนุษย์ควรจะได้รับอย่างเป็นที่น่าพอใจที่สุด.

ถ้าพูดอย่าง **คริสเตียน** หรือศาสนาที่มี **พระเจ้า** เขาก็ว่า ในที่สุดเราจะได้ไปอยู่กับพระเจ้า เข้าถึงความเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้า นั่นแหละเป็นจุดหมาย

ปลายทางของเขาคือพระเจ้า. พระเจ้าเป็นจุดหมายปลายทางของพวกที่ถือพระเจ้า เพื่อเขาจะเข้าไปเป็นพระเจ้าเสียเลย; แล้วเขาจะไม่ต้องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิด หรือถูกพระเจ้ากระทำให้เป็นไปอย่างนั้นต่อไป; เรียกว่า **จุดหมายปลายทางของพระเจ้า**.

ที่นี้ **จุดหมายปลายทางของพุทธบริษัท คือนิพพาน** คือเข้าถึงความเป็นอันเดียวกันกับกฎของ อิตทัปปัจจยตา ไม่ต้องถูกสร้างอีกต่อไป. ถ้าพระเจ้าเป็นจุดหมายปลายทาง ในพุทธศาสนาก็มี **นิพพานเป็นพระเจ้า**.

อาตมาเคยเขียนเคยพูดไปว่า **นิพพานนั้นคือพระเจ้าในพุทธศาสนา** หรือพระเจ้านั้น คือนิพพานในพุทธศาสนา. นักศึกษาชนิดเด็กอมมือบางคนเขาหัวเราะ แล้วเขาเขียนค้าน อย่างนี้เป็นต้น; เพราะเขาไม่ฟังให้คิดว่าพระเจ้าคืออะไร : พระเจ้าในฐานะที่เป็นกฎ, พระเจ้าในฐานะเป็นสิ่งที่ทำให้ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามกฎ, และพระเจ้าในฐานะที่เป็นผลอันสุดท้าย เป็น**จุดหมายปลายทาง**; พระเจ้าเป็นทั้ง ๓ อย่าง อย่างนี้. ที่นี้ไปดูกันแต่พระเจ้าอย่างของเด็กอมมือ ไม่รู้ว่าเป็นผีหรือเป็นคน หรือเป็นเทวดา; ก็รู้จักแต่ Personal God เท่านั้น ไม่รู้จักพระเจ้าที่เป็นสภาวะธรรม; เขาก็เลยพูดออกมาอย่างนั้นได้ โดยถือเอาตัวหนังสือเป็นหลัก ถือเอาความรู้ที่เขาสอนเด็ก ๆ นั้นมาเป็นหลัก. เพราะเหตุฉะนั้นเราทุกคนจะต้องศึกษาให้เข้าใจเรื่องอิตทัปปัจจยตา เพื่อย้ำให้ใจเหมือนนักศึกษาประเภทนั้น ว่านิพพานไม่ใช่พระเจ้า, หรือ พระเจ้าไม่ใช่ นิพพาน เป็นต้น.

เพราะฉะนั้น**ขอให้ทุกคนสรุปความว่าอิตทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นกฎ** ก็มี คือ อสังขตธรรมทั้งหลายที่เป็นกฎ; แล้วอิตทัปปัจจยตา ในฐานะที่ต้องเป็นไปตามกฎก็มี คือสิ่งทั้งปวงที่เป็นสังขตะ ซึ่งจะต้องเป็นไปตามกฎ; นี่ก็คือสิ่งที่พวกถือพระเจ้าเขาถือว่า พระเจ้า คือสิ่งทั้งปวง แม้ที่เป็นไปตามกฎ; แล้วพระเจ้าคือจุดหมายปลายทางที่เราจะต้องเข้าถึง แล้วเป็นอันเดียวกัน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไปนั้น; นี่คือนิพพาน.

นิพพาน ซึ่งที่แท้ก็เป็นสภาวะผลของ อิทัปปัจจยตาฝ่ายคัมภี. ในฐานะที่ว่า เป็นอนันตะ มีความเป็นกฎชนิดหนึ่ง ซึ่งมันตรงกันข้ามจากการที่จะต้องเวียนว่ายต่อไป มันจะกลับไปสู่สภาพ อสังขตะ ในที่สุด. เรื่องมันก็เกือบจะคล้าย หรือคล้ายๆ กับ พวกที่ถือพระเจ้า : เขาพูดเป็นอุปมาว่า มีพระเจ้า หรือมีปรมาตมัน หรือ บรมอัตตา ตัวใหญ่นั้น แล้วก็แบ่งย่อยออกมาเป็นตัวเล็กๆ สำหรับเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร จนฉลาดพอ แล้วก็สลายกลับไปหารกราก อันเป็นที่มาดั้งเดิม คือปรมาตมันอีก; อย่างนี้พวกเวทานตะ เขาว่า; คือพวกศาสนากลุ่มฮินดู เขาว่า.

แต่ถ้าเราจะมองดูให้ถี่แล้ว มันมีสิ่งเดียวเท่านั้น คือมันมีแต่ อิทัปปัจจยตา สิ่งเดียวเท่านั้น. เรื่องมันแล้วแต่ที่เราจะมองดู อิทัปปัจจยตา ในเหลี่ยมไหน แฉกไหน มุมไหน : ถ้าดู อิทัปปัจจยตา ในแง่ที่ว่า เป็นผู้สร้าง มันก็คือพระเจ้าผู้สร้าง; อิทัปปัจจยตา ในแง่เป็นสิ่งที่ถูกสร้าง มันก็คือเป็นสิ่งที่บังพวน ที่ถูกสร้าง; อิทัปปัจจยตา ในแง่ที่เป็นผลอันสุดท้าย จุดปลายทางที่จะต้องเข้าถึง มันก็คือสิ่งที่ไม่รู้ จะเรียกว่าอะไร กล่าวคือ การจบลงของ อิทัปปัจจยตา นี้ มันก็คือ นิพพาน ใน พุทธศาสนา.

นี่แหละ ถ้าเราถืออย่างอุปมานั้น มันก็เป็นไปนานตลอดหลายๆ กับปี หลายๆ กลัป. แต่ถ้าเราจะถือให้ใกล้ที่สุด ที่เป็นจริงอยู่ เคี้ยวนี้ : เมื่อไรเราทำผิด ต่อกฎ อิทัปปัจจยตา เรามีความทุกข์; พอเราทำถูกต้องกฎ อิทัปปัจจยตา เราก็ไม่มีความทุกข์. แต่ว่าทั้งสุข และทั้งทุกข์นั้น ก็ล้วนแต่เป็น อิทัปปัจจยตา. มันแล้วแต่ว่าจะ เป็น อิทัปปัจจยตา ในแง่ไหน หรือมุมไหน : เราไปแตะต้องกับ อิทัปปัจจยตา ในส่วนที่มันเป็นของทนยาก มันก็ต้องเป็นทุกข์; แต่ถ้าเราไปแตะต้องกับอิทัปปัจจยตา ที่ไม่ต้องทน ที่สบายดี มันก็เป็นสุข; แต่แล้วก็ยังเป็น อิทัปปัจจยตา อยู่ นั่นเอง; ดังนั้น ควรเลื่อนขึ้นไปยัง อิทัปปัจจยตาส่วนที่ไม่ต้องสุขไม่ต้องทุกข์ เสียดีกว่า; นั่นคือเรื่องนิพพาน, อันเป็นสิ่งที่ปรากฏออกมาเมื่อ อิทัปปัจจยตา ส่วนนิโรธวาร เป็นไปถึงที่สุด.

ข้อที่เกี่ยวกับพระเจ้า อยากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เมื่อตะกัฟุดถึงคำว่า “พระเจ้า” ในภาษาไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ภาษากฎหมาย : พระเจ้าคือ พระพุทธเจ้า; อย่างนั้นไม่เอานะ คือว่าไม่ใช่เป็น “พระเจ้า” ที่ถูกต้อง ตามหลักของธรรมะนี้. ความถูกต้องตามหลักของธรรมะนี้ พระเจ้าคือสิ่งที่ต้องสามารถสร้าง, ควบคุม และยุบเลิก; นั่นแหละคือพระเจ้าจริง. ดังนั้นเราจึงมีคำที่พวกอื่นเขาเรียกพระเจ้าในภาษาบาลี, ในภาษาสันสกฤต; ซึ่งไทยเราเรียกว่า “พระเจ้า”, พวกฝรั่งเรียก God, พวกอินเดียเขาเรียกว่า อีศุวะระ หรือ อีศวรร; ภาษาบาลีมีคำว่า อีสฺสร ตรงเป็นคำเดียวกับคำว่า อีศุวะระ ใน สันสกฤต. แต่พอบอกว่าอีศุวะระคือพระอีศวรร เราก็ให้ความหมายไปอย่างหนึ่ง. พอพูดว่า อีศระ ในภาษาไทยก็หมดความหมายไปเลย : อีศรภาพ, เสรีภาพ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของประชาธิปไตย, หรือว่า อีศรชน คนผู้เป็นนายอะไร ๆ ก็ตาม มันไม่มีความหมายแห่งคำว่าพระเจ้า.

ที่จริงคำว่า “อีสฺสร” นั้นแหละ คือความหมายของคำว่า พระเจ้า : อีศุวะระ หรือว่า อีสฺสร ก็ตาม แปลว่า “เป็นอิสระ” คือใครทำอะไรไม่ได้. คำว่า “อีศระ” นั้นอย่าไปถือเอาความหมายที่ต่ำๆ ให้ถือความหมายว่า อะไรทำไม่ได้ ใครทำอะไรไม่ได้ จึงจะเรียกว่าอีศระ. ถ้าเป็นอย่างนั้น นั่นแหละคือพระเจ้า. ดังนั้นในภาษาบาลีมีอยู่หลายแห่งเหมือนกันที่ใช้คำว่า “อีสฺสร” ในความหมายที่ตรงกับคำว่าพระเจ้าในฝ่ายอื่น.

ที่นี้ ในบางถิ่นบางยุค ที่วัฒนธรรมอินเดียสาขานี้เข้ามา เขาสอนให้ประชาชนทั้งประเทศถือว่า พระราชาเป็นพระอีศวรร : ให้พระราชาเป็นพระเจ้าไปเลย; ให้พระราชาที่เป็นคน ๆ นั้นแหละ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระเจ้าหรือตัวแทนเป็นอย่างน้อย. อย่างปราสาทนครวัดที่ประเทศเขมรนี้ เขาเข้าใจกันว่าสร้างขึ้นเพื่ออุทิศแก่พระเจ้าที่เป็นคน ทั้งนั้น คือพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งก็เป็นพระเจ้า เขาก็สร้าง

เพื่อพระเจ้าองค์นั้นแหละ. นี่เป็นความยุ่งยากลำบากของภาษา. บางถิ่นและบางยุค พระราชานั้นแหละคือพระอิศวร หรือพระเจ้า. นี่ก็ยังคงความหมายอย่างต่ำๆ ทางโลกๆ เพราะว่าพระราชานี้เป็นอิสระตามความหมายของโลก, คือพระราชานี้สามารถจะบันดาลอย่างนั้นอย่างนี้ได้ตามชอบใจเหมือนกับพระเจ้า. นี่คือสมัยราชาธิปไตยถึงที่สุด. ถ้าในวัฒนธรรมอย่างนั้นแล้ว พระราชานี้ก็เป็นพระเจ้าแบบหนึ่ง คือแบบฝ่ายชาวโลกๆ นี่เอง.

นี่เราก็เห็นได้ว่า พระเจ้านี้คือสิ่งที่มีความหมายหลายอย่าง แต่ว่าอย่างหนึ่งที่สำคัญมากก็คือ ต้องกลัว; มีความหมายว่าน่ากลัว และต้องกลัว. ถ้าเกี่ยวกับพระเจ้าจริงๆ แล้ว น่ากลัว และต้องกลัว คือต้องเชื่อฟัง ต้องทำตาม. พระเจ้า อิทัปปัจจยตา มีกฎเกณฑ์ไว้อย่างไร ทุกคนต้องเชื่อและทำตาม; ไม่อย่างนั้นจะนิบหนวยเอง จะเดือดร้อน; จะทำเล่นๆ กับพระเจ้า อิทัปปัจจยตา ไม่ได้; จะต้องรู้จัก จะต้องกลัว จะต้องเชื่อฟัง. ส่วนสิ่งที่เรากลัวกันเกี่ยวกับนี้ เรากลัวไม่มีสตางค์ใช้ มากกว่ากลัวพระเจ้า ใช่ไหม? นี่ทุกคนตามจริง พูดไม่ต้องอ้อมค้อมว่าทุกคนนี้น่ากลัวไม่มีสตางค์ใช้มากกว่าที่จะกลัวพระเจ้า; นี่ก็เพราะว่าไม่รู้จักพระเจ้า. ที่จริงเมื่อพระเจ้าจะลงโทษเราแล้ว จะลงโทษมากกว่าสภาพที่เราไม่มีสตางค์ใช้เสียอีก. ลองไปทำผิดให้จงๆ กับพระเจ้าคือ อิทัปปัจจยตา เข้าซิ. มันจะยิ่งกว่าตาย มันจะนิบหนวย หรือยิ่งกว่าตาย; ฉะนั้นพระเจ้าคือสิ่งที่น่ากลัว และต้องกลัว. ที่นี้เราจะทำอะไร? ก็ต้องรู้จักเท่านั้นแหละ แล้วก็ทำให้ถูกต้อง จนได้รับสิ่งที่เรียกว่า การคุ้มครองของพระเจ้า.

ถ้าเรารู้จักกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา อย่างที่พูดนี้ที คือปฏิเสธสมุปปาท นีคแล้ว เราไม่มีทางที่จะทำผิด ไม่มีทางที่จะทำความทุกข์ให้เกิดขึ้นมาได้เลย; นั่นแหละคือ การคุ้มครองของพระเจ้า อิทัปปัจจยตา. เมื่อเรารู้จักมัน

แล้วเราไปกลั้วมัน แล้วก็ทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของมัน พระเจ้านั้นก็คุ้มครองเราเท่านั้นแหละ; เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ไปตามกฎเกณฑ์ของปฏิจจสมุปบาท อย่างที่สวดเมื่อตะกัณ.

เราควรจะมองเห็นอีกสักนิดหนึ่งว่า สำหรับการคุ้มครองของพระเจ้านั้นเป็น **การคุ้มครองที่ดีที่สุดยิ่งกว่าการคุ้มครองใด ๆ.** ความคุ้มครองของพ่อแม่ที่รักเรามากที่สุด ก็ยังไม่เท่ากับการคุ้มครองของพระเจ้า. การคุ้มครองของเจ้านาย หรือของผีของเทวดา ของอะไรก็ตาม ถ้ามันมี มันไม่จริงจึงเท่ากับการคุ้มครองของพระเจ้าชนิดที่แท้จริง โดยเฉพาะคือพระเจ้า อิทธิปาปัจจยา : รู้จักแล้ว กลัวแล้ว ทำตามแล้ว เชื่อฟังแล้ว จะคุ้มครองไม่ให้ความทุกข์ได้เลย. ความโลภจะเกิดขึ้นในใจไม่ได้, ความโกรธจะเกิดขึ้นในใจไม่ได้, ความหลงจะเกิดขึ้นในใจไม่ได้, ความโง่ก็เกิดขึ้นในใจไม่ได้, ฉะนั้นจึงไม่มีความยินดีในร้าย ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข ไม่มีอะไร แต่จะอยู่เหนือทุกสิ่งไปหมด; นี่คือการคุ้มครองของพระเจ้าอิทธิปาปัจจยาที่เราเข้าใจดี เรารู้จักดี.

ดังนั้นเราหวังกันอยู่ว่า เราจะกระทำให้อุบัติถูกต้องตามกฎของพระเจ้าข้อหนึ่ง, และอีกข้อหนึ่งเรา จะเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้าเสียเลย, คือเราขอเป็นพระเจ้าเสียด้วยเลย. ในขั้นแรกเราจะเป็นพระเจ้าเสียเลยไม่ได้ เราก็เป็นไปตามกฎของพระเจ้า จนถึงที่สุด คือรู้จักสิ่งนี้ดี รู้จักกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงดีว่าเป็น อิทธิปาปัจจยา ว่า : **เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น มีเท่านั้นเอง;** แล้วก็เกิดความไม่ยึดมั่นถือมั่นตามหลักของพุทธศาสนา เรียกว่าความไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด โดยความเป็นตัวกู หรือเป็นของกู; ไม่ถือ ไม่โง่ ไม่หลง ว่า สิ่งใดเป็นตัวตน และเป็นของของตน, ก็เกิดว่างจากตัวตน ว่างจากของตน ก็เลยเป็นพระเจ้าแบบอสังขตะ, คือเป็น อิทธิปาปัจจยา แบบที่นำไปสู่อสังขตะ คือมีอะไรปรุงแต่งไม่ได้

อีกต่อไป; จิตใจนี้มีมลพิษ มั่นอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง มลพิษจากความเหนียวรั้งของสิ่งทั้งปวง; นี่ก็คือเป็นพระเจ้าเสียเอง.

ที่แรก เราลงทุนทำไปให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของพระเจ้า จนหลุดพ้นจากสิ่งทั้งปวง ก็เลยเป็นพระเจ้าเสียเอง; แล้วจะมีปัญหาอะไร มันก็อยู่เหนือสุขเหนือทุกข์ เหนือบุญเหนือบาป เหนือดีเหนือชั่ว เหนือแพ้เหนือชนะ เหนือไปทั้งหมดเลย ไม่ว่าकुไหน มั่นอยู่เหนือไปหมด; นี่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ในขั้นสุดท้ายคือปฏิบัติตามกฎนี้ จนหลุดพ้นออกไปจากสิ่งทั้งปวงได้ เรียกว่าอยู่รวมกันกับพระเจ้า.

ฉะนั้นขอให้สังเกตให้ดี ว่า พระเจ้านี้คือ อิทัปปัจจยตา : อิทัป-
ปัจจยตา ^{สี่} **นี่คือพระเจ้า**. อย่าไปพูดตามภาษาเด็ก ๆ เราเป็นคนโตหัวหงอกแล้ว มีปริญญาว่าเป็นทางแล้ว ก็ยังพูดว่าพระเจ้านี้เป็นผีหรือเป็นเทวดา หรือเป็นอะไรที่น่ากลัว อย่างที่เขาเขียนรูปภาพให้เด็กกลัว. พระเจ้าเพียงเท่านั้น ก็ไม่น่ากลัว : มันมีอะไรไม่มากกว่าคนสักก็มากน้อย; แล้วพระเจ้าอย่างนั้น มีกิเลส เดียวโกรธ เดียวรัก; อย่างนี้เป็นพระเจ้าไม่ได้. ที่นี้เรารู้จักพระเจ้า อิทัปปัจจยตา ให้ถูกต้อง ก็รู้จักพระเจ้าที่แท้จริง ซึ่งที่แท้มันเป็นอันเดียวกัน : อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นกฎนั้น คือพระเจ้าผู้สร้าง, อิทัปปัจจยตา ในฐานะสิ่งทั้งปวงที่ต้องเป็นไปตามกฎนั้น นี่พระเจ้าคือสิ่งทั้งปวง, อิทัปปัจจยตา ที่ปฏิบัติแล้วจนไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรแล้วนี้ จะเป็นพระเจ้าที่เป็นจุดหมายปลายทางของคนทุกคน. “ออกมาจากพระเจ้า แล้วกลับไปหาพระเจ้า” : พูดอย่างนั้นก็ได้ มันก็มีลัทธิที่เขาพูดกันอย่างนั้น.

แต่ในพุทธศาสนาเรา มีพระธรรมส่วนหนึ่งซึ่งสร้างเราма ให้เกิดเป็นรูปเป็นนาม เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร จนมันหายโง่ มันฉลาดขึ้นแล้ว มันก็ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร มันก็หยุดความเป็นธรรม ประภาวีย์เวียน; ในที่สุดก็เข้าถึงธรรม

ประเภทที่เป็นนิพพาน คือไม่ว่ายเวียน; เรื่องมันก็คล้ายๆกับว่า ออกมาจาก พระเจ้าแล้ว ก็กลับไปหาพระเจ้า; แต่นี้เรียกว่า พุทฺธโคโยปมา.

ให้รู้จักพระเจ้าให้ดีๆเถอะ มันมีอย่างน้อย ๓ ส่วนอย่างนี้ : พระเจ้าผู้สร้าง, พระเจ้าที่เป็นสิ่งทั้งปวงที่ถูกสร้างขึ้นมา, แล้วพระเจ้าที่เป็นจุดหมายปลายทาง. แต่ถ้า พุทฺธเป็นภาษารธรรมะในพุทธศาสนาแล้วง่ายที่สุด คือธรรมะในฐานะเป็นเหตุสร้างสิ่ง ทั้งปวง หรือเป็นตัวกฎเช่นกฎอิทัปปัจจยา ที่อยู่เหนือสิ่งทั้งปวง ก็เรียกว่าธรรม ประเภทหนึ่งเป็นพวกอสังขตะ; แล้วที่ถูกสร้างก็เป็นพวกสังขตะ; แล้วจุดหมาย ปลายทางนี้ กลับเป็นอสังขตะอีก คือจะไม่ถูกสร้างอีกต่อไป. ความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยา และการปฏิบัติตามกฎของ อิทัปปัจจยา จนถึงที่สุดแล้ว มันได้ผลอย่างนี้.

พุทธบริษัทเราจะต้องรู้เรื่องนี้ แล้วก็ต้องเอาชนะให้ได้ด้วย คือว่า เอาชนะให้ได้ในการที่จะไม่ต้องเป็นไปตามกฎชนิดที่ทำให้มีความทุกข์ แต่ให้เป็นไปตามกฎชนิดที่จะออกมาจากทุกข์ จนพ้นทุกข์ จนเหนือทุกข์ จนว่างไปไม่มีตัวตน. พอเป็นสุญญตา เป็นอนัตตาแล้ว พระเจ้าอย่างไหนก็สร้างไม่ได้ พระเจ้าชนิดไหนๆ มันก็สร้างคนๆนี้ให้เป็นคนขึ้นมาไม่ได้ เพราะมันรู้และอยู่เหนือกฎของการที่จะ เวียนว่ายอีกต่อไป ก็เรียกว่า “สุญญตา” หรือ “อนัตตา”. ถ้าจิตเข้าถึงความจริง ขึ้นสุญญตา ขึ้นอนัตตาแล้ว จะอยู่เหนือการสร้างของพระเจ้า แล้วก็เป็นพระเจ้า เสียเอง.

ทีนี้ เราจะต้องพูดถึงการปฏิบัติกันบ้าง **ว่าจะปฏิบัติต่อพระเจ้านี้อย่างไร ?** ถ้าไม่อย่างนั้นมันไม่สมบูรณ์ หรือมันจะไม่มีประโยชน์อะไร. ถ้าจะพูดว่าปฏิบัติต่อ พระเจ้านี้อย่างไร ก็ต้องนึกถึงที่เคยพูดกันมาแต่วันก่อนๆ ว่า อิทัปปัจจยานั้น อยู่ในฐานะเป็นอะไร ที่ไหน ได้บ้าง. นี่ก็ต้องทบทวนว่า อิทัปปัจจยา ที่นอก

กายเราก็มี อิทัปปัจจยตา ที่เป็นกายเราก็มี และ อิทัปปัจจยตา ที่เป็นจิตซึ่งไม่ใช่กายก็มี อิทัปปัจจยตา ในความเป็นอนันตะ คือไม่ใช่ที่ไหน ไม่ใช่เมื่อไร นั่นก็มีเป็นอนันตะ.

ข้อที่ ๑ อิทัปปัจจยตานอกกายเรา : ก็พูดกันแล้วว่า ก้อนหินนี้ก็เป็น อิทัปปัจจยตา ตามกฎเกณฑ์ ของกฎ ของธรรมชาติ หรือกฎพระเจ้า หรือกฎอิทัปปัจจยตา มันสร้างขึ้นมา เมื่อที่พันล้านปีแล้วก็ไม่รู้; บัดนี้มันจึงมาปรากฏเป็นก้อนหินก้อนนี้ เป็นต้นไม้ เป็นก้อนดิน ก้อนกรวด ก้อนหิน ทุกอย่างในโลกที่เป็นสสารในโลกนี้ในรูปต่างๆ กัน; บัญญัติไปตามความสัมพันธ์ระหว่างเวลากับเนื้อที่. นี่จึงเป็นรูปร่างต่างๆ มากมาย นอกตัวเรานี้ก็ล้วนแต่เป็นตัว อิทัปปัจจยตาที่กำลังจะไปตามกฎ. เพราะฉะนั้นในสิ่งนั้น มันมีทั้งกฎ และมีทั้งตัวสิ่งที่จะต้องเป็นไปตามกฎ. นี่ก็แปลว่าก้อนหินนี้เป็น อิทัปปัจจยตา นอกตัวเรา ซึ่งเราก็ต้องรู้จักว่านี่คือ อิทัปปัจจยตา ที่อยู่นอกตัวเรา.

ข้อที่ ๒ อิทัปปัจจยตา ที่อยู่ที่รูปร่าง หรือรูปธรรมของเรานี้ ที่ว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก อะไรก็ตามที่ นี่มันมาอยู่ในตัวเราแล้ว แต่มันเป็นฝ่ายรูปธรรม; มันก็เป็น อิทัปปัจจยตา. เพราะว่ารูปร่างนี้ที่แรกมันก็มีได้มี มันอาศัยบิณฑบาตเป็นแดนเกิด เติบโตขึ้นด้วยอาหาร ข้าวสุก ขนมนมสด จนมาเป็นอย่างนี้ นี่คือส่วนร่างกาย; มันก็เป็น อิทัปปัจจยตา ที่เนื้ออยู่ กับกาย หรือในกายนี้ มันก็มีกฎเกณฑ์ของมันโดยเฉพาะ.

ข้อที่ ๓ ลึกเข้าไปกว่านั้น คือส่วนจิต. จิตคือความคิด : เมื่อตาเห็นรูป จิตชนิดหนึ่งรูปร่างอะไร แล้วก็มีคามหมายอย่างไร ยินดียินร้าย เป็นรูปสวย รูปไม่สวย ก็เกิดความรักขึ้นมา เกิดความอยากขึ้นมา แล้วกระทำไปตาม

ความอยากรู้ : ได้มาก็ตั้งใจจะไปพักหนึ่ง ไม่ได้ก็เสียใจเป็นทุกข์ ทั้งหมดนี้ ก็เรียกว่าเรื่องฝ่ายจิต ; ทั้งหมดนี้เป็น อิทัปปัจจยตา ที่เกี่ยวกับจิตหรือมีอยู่ในจิต.

ที่เราจึงได้ : อิทัปปัจจยตา นอกกายเรา, อิทัปปัจจยตา ในกายเรา, และ อิทัปปัจจยตา ในจิตของเรา, เป็น ๓ ชั้นแล้ว.

ที่นี้ **ขั้นสุดท้าย** นั้นมันพิเศษ มันเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับเวลา ไม่เกี่ยวกับการกินเนื้อที่ ไม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กันในระหว่างเวลากับเนื้อที่ อย่างนี้เรียกว่า **อนันตะ** ; แม้นั้นมันก็เป็น อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นกฎ เราก็ต้องรู้จักมัน.

ที่นี้ เราก็ว่ามันทีละอย่างว่า **อิทัปปัจจยตา** นอกกายเรา, ในกายเรา, **ในจิตเรา**, และในอนันตะนั้น **เราจะต้องปฏิบัติอย่างไร ?** ถ้าพูดอย่าง “นักเลง”, นี่ขอใช้คำค่อนข้างจะโศกโศกว่า นักเลง. สำหรับนักเลงพุทธบริษัทนั้น สิ่งแรกที่จะต้องมาก่อน ก็คือว่า **ต้องรู้จักมัน**. อะไรก็ตามที่เราจะไปเกี่ยวข้องกับมัน เราต้องรู้จักมัน ใช้คำว่า อภิญญา อภิญญา ต้องรู้จักมัน ; อภิญญา เพื่อให้ รู้จักมัน แล้วก็รู้จักมันให้ได้. อิทัปปัจจยตานอกกาย-ก็ต้องรู้จักมัน, อิทัปปัจจยตา ในกายนี้ - ก็ต้องรู้จักมัน, อิทัปปัจจยตา ในจิตนี้ - ก็ต้องรู้จักมัน, อิทัปปัจจยตา ในอนันตะทั้งหมด - ก็ต้องรู้จักมัน. ดังนั้นข้อแรกจะต้องมีคำว่า **ต้องรู้จักมัน** ; ไม่เช่นนั้นไง และไม่ใช่เป็นพุทธบริษัท. เพราะว่าคำว่า “พุทธะ - พุทธะ” นี้ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ; จงจำไว้อย่างนี้.

ฉะนั้นกฎแห่งธรรมทั้งหลาย ชั้นแรกจะต้องมีคำว่า “**อภิญญา**” บ้าง, “**ปริญญา**” บ้าง เพื่อจะรู้จักมันเสียก่อนว่ามันเป็นอะไร. เพราะฉะนั้นในส่วนนี้ จึงสอนกันแต่เพียงว่า อะไรเป็นอะไร ? อะไรคืออะไร ? อะไรเป็นอย่างไร ? เท่านั้นแหละ, คือรู้จักมันให้ได้เสียก่อน.

ที่นี้พอรู้จักมันแล้ว เราก็ปฏิบัติต่อมันให้ถูก : อิทัปปัจจยตา นอกจากจะปฏิบัติต่อมันอย่างไร เช่นก่อนกินก่อนนี้จะเอาไว้มันเล่นสวๆ ก็ได้ แต่ไม่ต้องไปเป็นทุกข์กับมัน. หรือว่า อิทัปปัจจยตา ก่อนกินนี้จะใช้ให้เป็นประโยชน์อะไรก็ได้ เอาซิ! จะใช้ให้เป็นประโยชน์ในแง่ไหนก็ได้; กระทั่งว่าจะเอาไปบดไปปั่นเป็นวัตถุ ใช้เป็นประโยชน์ทางเคมีทางอะไรก็ได้ หรือจะใช้เป็นวัตถุศิลปะอย่างนี้ก็ได้. นี่เรียกว่าเราต้องปฏิบัติต่อมัน ให้มันเหมาะสมในฐานะที่มันเป็นอย่างนั้น.

รวมความว่าดูเล่นสนุกก็ได้, ใช้เป็นประโยชน์ก็ได้, **แต่ว่าผลสุดท้ายอย่าให้เกิดความยินดีร้ายกับมัน.** มันจะเป็นไปอย่างไร จะได้หรือไม่ได้ตามที่ต้องการ ผลสุดท้ายต้องไม่ทำให้เกิดความยินดีร้ายแก่เราได้. นี่สิ่งนอกกายทั้งหลายเราจะต้องทำอย่างนี้ทั้งนั้น คือรู้จักมัน แล้วก็ใช้มันให้เป็นประโยชน์ หรือว่าไม่มีอะไรที่จะเป็นประโยชน์โดยตรง จะเอาไว้มันเล่นสนุกก็ได้.

ที่นี้ อิทัปปัจจยตา ที่มันเข้ามาถึงในกาย คือเลือกเนื้อร่างกายนี้เราก็ตอรู้จักมัน ว่ามันเป็นอย่างไรก่อนเหมือนกัน แล้วที่นี้เราก็มีหน้าที่ว่า ต้องบริหารมันให้ถูกวิธี. เดียวนี้พวกเราบริหารไม่ถูกวิธี จึงเป็นโรคความดันโลหิตสูงบ้าง เป็นโรคเบาหวานบ้าง เป็นโรคกระเพาะบ้าง เป็นโรคหัวใจบ้าง นับตั้งต้นตั้งแต่ก่อนไม่ค่อยหลับเป็นต้น เพราะเราโง่ในเรื่องนี้ บริหารมันไม่ถูกวิธีของ อิทัปปัจจยตา ที่มันมาเป็นร่างกายนี้ จะเป็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เอ็น เนื้อ อะไรก็ตามใจนั้น รู้กันอยู่แล้ว. นอกจากบริหารให้ถูกวิธีแล้วยังต้องใช้เป็นวัตถุแห่งการศึกษาต่อไป. เราจะต้องรู้จักมันให้ดี บริหารมันให้ถูกวิธี แล้วก็ใช้เป็นวัตถุสำหรับศึกษาต่อไป เพื่อผลประโยชน์ที่มากขึ้นไป สูงขึ้นไปกว่านั้น แต่แล้วมันก็ไปจบลงที่คำว่า **อย่ายินดี ยินร้ายกับมัน.** เช่นเดียวกับสิ่งภายนอก ก็อย่าไปยินดี ยินร้ายกับมัน; ในร่างกายนี้ก็อย่าไปยินดี ยินร้ายกับมัน. ในที่สุดจะทำอะไรก็ทำไป,

จะทำอะไรก็ทำไป, แต่ว่าจิตใจอย่าไป เกิด ยินดียินร้ายกับมัน; ต้องการประโยชน์
อย่างไรก็ทำอย่างนั้น จะบริหาร จะสร้างสมรรถภาพ หรือจะทำอะไรก็ตามใจ ก็ทำไป
แต่ อย่าให้เกิดความยินดียินร้ายกับมัน มิฉะนั้นมันจะเป็นทุกข์ มันจะกัดเอา!
(ใช้คำที่ง่าย ๆ). ถ้าไปทำกับมันไม่ถูกวิธี แล้วมันจะกัดเอาทั้งนั้น คือจะทำให้มี
ความทุกข์.

ขั้นนี้ ก็มาถึง **อิทัปปัจจยตา** ที่ลึกเข้าไปอีกถึงจิตใจ : จิตใจของเรา
มีอยู่ ๒ ส่วนประกอบกัน เรียกกันว่าจิตอย่างหนึ่ง เจตสิกอีกอย่างหนึ่ง. จิตนี้ก็หมายถึง
ถึงตัวที่จะเป็นตัวคิด ตัวที่ทำหน้าที่คิด. ส่วนเจตสิกนั้นหมายถึงตัวความรู้สึกที่จะมา
ประกอบกันให้เกิดความคิด รวมแล้วก็เรียกว่า “จิต” ว่า “ใจ” ว่า “มโน” ว่าอะไร
ก็แล้วแต่จะเรียก แต่มันเป็นจิต แล้วเป็นไปตามกฎของมันเอง ในฐานะที่เป็น
อิทัปปัจจยตา ชนิดหนึ่ง. เรื่องเมื่อตะกี้ได้ยกตัวอย่างให้ฟังแล้วว่า เมื่อตาเห็นรูป
เกิดวิญญาณ เกิดผัสสะ เกิดเวทนา เกิดตัณหา เกิดอุปาทาน เกิดกิเลส ; เพราะฉะนั้น
เราต้องรู้ว่ามันคืออะไร ? ต้องรู้จักมันเสียก่อนว่า มันคืออะไร ? มีลักษณะอย่างไร ?
มีความเป็นไปอย่างไร ; จนกระทั่งรู้ว่า **ปล่อยไปตามเรื่องไม่ได้**. สิ่งที่เราเรียกว่า
จิตนี้ ปล่อยไปตามเรื่องไม่ได้ เพราะว่าต้นทุนเดิมของเรา คือความไม่รู้ ไม่รู้ว่าอะไร
เป็นอะไร ; ถ้าปล่อยไปตามเรื่อง ก็คือปล่อยไปตามความไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร.
ดังนั้นจึงต้องศึกษาให้รู้ว่า ถ้าเราไม่มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมมันอย่างเพียงพอ
ให้ถูกต้องตามเรื่องของมันแล้ว ในที่สุดมันก็จะไปเกิดความโลภบ้าง ความโกรธบ้าง
ความหลงบ้าง แล้วจะร้อนเป็นไฟทั้งนั้น ; ฉะนั้นเราต้องรู้ว่า มันคืออะไร ?
มันเป็นอย่างไร ? แล้วเราก็ป้องกันอย่าให้ร้อนเป็นไฟอย่างนั้น.

พอมถึงระบบจิต หรือว่าโรคทางจิตนี้แล้ว ก็จะต้องนึกถึง คำว่า
“ขังกัน” ไว้ให้มาก เพราะว่าการแก้ไขจะไม่มีความประโยชน์เท่าไรนัก. เราจะต้อง

เรียนพุทธศาสนาให้รู้ เพื่อจะใช้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดกิเลส; แล้วก็จะไม่เป็นทุกข์. ถ้ามันเกิดกิเลสแล้วมันเป็นทุกข์. แม้ความเจ็บไข้นี้ก็เหมือนกัน เราตีระบบป้องกัน ตีกว่ารักษาแก้ไข. ดูเหมือนจะพูดกันอยู่ทั่วๆ ไปในทุกๆ กรณี ไม่ว่าอะไร ว่า “กันไว้ดีกว่าแก้!” นี่คนโบราณพูดอย่างนั้นว่า “ป้องกันไว้ ดีกว่าแก้ไข”. เพราะ ว่าเมื่อถึงขนาดที่ต้องแก้ไขแล้ว มันแย่แล้ว. ดังนั้นป้องกันไว้ อย่าให้มันเกิดขึ้น.

เรื่องเกี่ยวกับกิเลสเป็นอย่างนี้ มันมีหลักใหญ่ๆ อยู่อย่างนี้ : ศึกษาให้รู้ ก็จะใช้วิธีป้องกัน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเอง ที่จะไม่ให้ เกิดกิเลส; แล้วฝึกฝนในการที่จะมีสติสัมปชัญญะให้เพียงพอ แล้วก็ไม่เกิดกิเลส; เราศึกษา; ไม่อย่างนั้นเราจะเป็นทุกข์ ใครช่วยไม่ได้ เพราะว่าพระเจ้าเป็นผู้ ลงโทษเสียเอง; คิดดูซิ! เมื่อพระเจ้าเป็นผู้ลงโทษเสียเอง แล้วใครจะช่วยได้; มันก็มีวิธีว่าอย่าทำให้ผิดกฎเกณฑ์อันนี้ พระเจ้าจะไม่ลงโทษ; นี่ คือป้องกัน.

พอมาถึงตรงนี้ อยากจะขอถามไว้ด้วย ว่า สำหรับเรื่องศึกษา ธรรมะ ธรรมโม ที่มานั่งอยู่ที่นี้ก็เหมือนกัน ต้องการจะศึกษา ธรรมะ ธรรมโมนี้ ขอให้ระวัง ให้ดี ขอให้เป็นไปในแง่การป้องกันยิ่งกว่าการแก้ไข. ถ้าปล่อยให้จิตใจวิตกกังวล ไม่มีธรรมะที่จะใช้ป้องกันนานพอสมควรแล้ว มันจะเกิดโรคชนิดที่ธรรมะก็ช่วย แก้ไขไม่ได้; โดยเฉพาะโรคที่มันทำให้เสียสติไปเสียตั้งแต่ที่แรก เช่นเป็นลมล้มลง เป็นอัมพาตอย่างนี้ ธรรมะจะช่วยอะไรไม่ได้. ฉะนั้นเราจะต้องมีวิธีป้องกันที่ว่าเรา จะต้องไม่เป็นลมล้มลงเป็นอัมพาต คือเราจะรักษาจิตใจให้ดูระบบของธรรมะอยู่เสมอ จะไม่เป็นโรคเส้นประสาทได้เป็นอันขาด. คนไหนเป็นโรคประสาท ก็ให้ตราหน้าได้ เลยว่า มันเป็นคนไม่รู้ธรรมะ; มันทำตัวเองให้นอนหลับไม่ได้ มันปล่อยความ วิตกกังวลไม่ได้ ก็ตราหน้าได้เลยว่า ไม่ใช่พุทธบริษัทที่ถูกต้อง เป็นพุทธบริษัท แต่เปลือย หรือแต่ปากอีกตามเคย. ดังนั้นพระเถระก็ดี ถ้าเป็นโรคประสาทแล้ว มันไม่ใช่พระเถระที่ถูกต้องในพุทธศาสนา. อุบาสกอุบาสิกาที่ดี ถ้าเป็นโรค

ประสาทแล้ว ไม่เป็นพุทธบริษัทในพุทธศาสนา. เพราะว่าได้ทำผิดมากเกินไปในสิ่งที่พุทธศาสนาได้สอนไว้ นี่คือการยึดมั่นถือมั่น ความวิตกกังวลในสิ่งต่างๆ มีมากเกินไป จนเป็นโรคเส้นประสาท. ฉะนั้นในอัตราเดียวกัน จะเป็นโรคเบาหวานบ้าง โรคความดันสูงบ้าง โรคหัวใจบ้าง โรคกระเพาะบ้าง. อาตมากล้าหาว่า แม้แต่โรคกระเพาะนั้นแหละ มันมาจากความวิตกกังวลนานเข้าๆ; พอแก้ไขความวิตกกังวลได้ โรคกระเพาะมันก็หายไปเอง ไม่ต้องกินยาก็ได้. นี่คือระบบของการป้องกัน แทนการแก้ไข.

ขอให้ศึกษา **ธรรมะในลักษณะ บัณฑิต** จะทำกรรมฐาน ทำวิปัสสนา ทำอะไรก็ตามใจ ต้องเป็นไปในระบบป้องกัน; เพราะถ้ามันลงป่วยทางวิญญาณแล้ว ธรรมะก็ช่วยไม่ได้ เพราะมันเสียสติ เสียสัมปชัญญะ. คนนอนเป็นอัมพาตอยู่ที่นี่จะไปพูดอะไรรู้เรื่อง; หรือว่าถ้าเป็นโรคเส้นประสาทมากแล้ว จะไปพูดอะไรกันรู้เรื่อง; มันช่วยไม่ได้. แม้จะช่วยได้ก็ลำบากมาก ต้องกินเวลามาก. ฉะนั้น ขอให้เห็นความสำคัญของการป้องกันว่าสำคัญยิ่งกว่าการแก้ไข. ค่าของการป้องกันมันจะมีทั้ง ๘๐-๙๐ เปอร์เซ็นต์; ส่วนค่าของการแก้ไขจะเหลือเพียง ๑๐ เปอร์เซ็นต์. นี่ ถ้าถือหลักอย่างนี้ก็จะได้ประโยชน์ สำหรับจะต่อต้านกับ “พระเจ้า” คือ อิทธิปาปภัยตา ในหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ. แล้วหน้าที่ที่มันชัดๆ ก็คือว่า อิทธิปาปภัยตา ตัวที่เรียกว่า อวิชชานั้นแหละ ตัวนั้นต้องฆ่ามันเสีย ต้องฆ่าอวิชชานั้นเสีย คือความไม่รู้ว่าจะไรเป็นอะไร ต้องพยายามฆ่ามันเสียเรื่อยๆ ไป; นั่นแหละเป็นการป้องกัน. ให้มีการที่เรียกว่า “อยู่ดี” มีชีวิตอยู่ดีหรือถูกต้องเสมอไป; แล้วในที่สุดมันก็จะไปจบลงที่ว่ายายนิตี ยินร้ายกับมัน. ความรู้สึกอะไรที่เกิดขึ้นในใจเป็นสุขเวทนา, ทุกขเวทนา, อทุกขมสุขเวทนา ก็ว่ายายนิตี ยินร้ายกับมัน. พอไปยินดีสิ่งที่น่ายินดี ไปยินร้ายสิ่งที่น่ายินร้าย มันก็คืออวิชชา; เราก็กลายเป็นฝ่ายที่พ่ายแพ้ไปในที่สุด. ฉะนั้น เพื่อให้แน่นอนกว่า ต้องมีผลเป็นความไม่ยินดียินร้ายเสมอ; นี่ขอให้จำไว้อย่างนี้.

นี่เราพูดถึง อิทัปปัจจยตา นอกกาย, ในกาย, แล้วก็ในจิต, ว่ามันมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติกันอย่างไร คือว่ารู้จักมัน, แล้วทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องมัน, แล้วก็เฉยไม่ต้องยินดียินร้าย.

ทีนี้สำหรับ อิทัปปัจจยตา ที่อุปประหลาด ๆ อันได้แก่ อิทัปปัจจยตา ใน “อนันตะ” นอกเหนือไปจากเวลาหรือเนื้อที่ ร่างกายจิตใจ อะไรทั้งหมดนี้, มันเป็นกฎอิทัปปัจจยตา นั้นมันเป็นพระเจ้า; ก็ต้องรู้จักมันอีกนั่นแหละ. คำแรกก็ต้องรู้จักมัน, แล้ว คำสุดท้าย ก็ต้องไม่ยินดียินร้ายเหมือนกัน. ส่วน คำกลาง ก็คือการปฏิบัติในฐานะที่มันเป็นพระเจ้า ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง หรือว่าอย่าไปปฏิบัติให้ผิดก็แล้วกัน; ที่ไม่ผิดนั่นแหละคือถูกต้อง. ฉะนั้นเราเคารพต่อกฎเกณฑ์อันนี้ ชื่อตรงต่อกฎเกณฑ์อันนี้ รักษากฎเกณฑ์อันนี้ให้ดี ๆ แล้วก็จะไม่มีความทุกข์.

ทีนี้ถ้าถามว่าเมื่อไร? เวลาเหลือนิดหน่อยนี้ จะอธิบายสักนิดว่า เมื่อไรที่จะปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ให้ถูกต้อง? เมื่อพูดถึงสิ่งที่มีอยู่นอกกาย ในกาย ในจิต นั้นมันเนื่องกันทั้งนั่นแหละ : จิตมันรู้สึกต่อสิ่งที่อยู่ข้างนอก จิตนั้นมันก็อาศัยกาย; ทั้งจิตทั้งกายรวมกันรู้สึกอะไรได้ก็รู้สึกต่อสิ่งที่ข้างนอก เพราะมันสัมพันธ์กัน. เมื่อใดมันมีความสัมพันธ์กัน เมื่อนั้นแหละระวังให้ดีเถอะจะเกิดเรื่อง คือเมื่อตาเห็นรูป เมื่อหูได้ยินเสียง เมื่อจมูกได้กลิ่น เมื่อลิ้นได้รส เมื่อร่างกายได้สัมผัสทางผิวหนัง เมื่อจิตได้รับอารมณ์อะไรมาสำหรับรู้สึก ทั้ง ๖ อย่างนี้ คือ เมื่อสิ่งข้างใน มันพบกับกับสิ่งข้างนอก นั่นแหละเป็นเวลาที่ต้องระวังที่สุด : กิเลสและความทุกข์เกิดขึ้นตอนนั้นทั้งนั้น. เป็นคนโง่เห็นรูป! เป็นคนโง่ฟังเสียง! เป็นคนโง่ดมกลิ่น! เป็นคนโง่ลิ้มรส! วลา เหล่านี้จะต้องมีกิเลสและความทุกข์. ฉะนั้นจะต้องระวังว่าเมื่อมีการกระทบทางอายตนะใดอายตนะหนึ่งแล้วอย่าได้โง่! คือให้มีสติสัมปชัญญะไว้เสมอไป เมื่อตากระทบรูป เป็นต้น. ถ้าถามว่าเมื่อไร? ก็ต้องตอบอย่างนี้; เพราะว่าเวลาอันตรายของมัน มันอยู่ตรงที่เมื่อมันสัมผัสระหว่างข้างในกับข้างนอก.

อิทัปปัจจยตา ที่เกี่ยวกับอนันตะ นั้น อยู่เหนือเวลา อยู่เหนือพื้นที่ ไม่มี Relativity ระหว่าง Time and Space อย่างนั้นก็ไม่ใช่ว่าหน้าของเรา. คือเมื่อรู้ว่า มันมีอยู่อย่างเป็นกฎ เราก็พยายามที่ว่า จะดำรงตัวอยู่ให้ถูกต้องตามกฎเฉพาะที่มันมาเกี่ยวข้องกับเรา; ทำได้เพียงเท่านี้เชื่อว่าทำได้ทุกหน. ที่ว่า “หมด” นั้นมันวัดไม่ไหว มันมากมายเหลือเกิน มันเป็นอนันตะ คือวัดไม่ได้คำนวณไม่ได้ ทั้งทางเนื้อที่และทั้งทางเวลา. แต่ว่าเมื่อเราทำถูก แม้เพียงขณะที่เราเห็นรูป ฟังเสียง ตมกลิ่น ลิ้มรส ฯลฯ เท่านั้นแหละ มันจะเป็นการถูกหมด **ถูกหมดทั้งอนันตะ** ซึ่งวัดไม่ได้. ฉะนั้นไม่ต้องพูดอะไรในส่วนนี้ก็ได้ พูดแต่ว่า ทำให้ถูกต้องในเมื่อตากระทบรูป หูได้ ฟังเสียง เป็นต้น. **นี่คือ อิทัปปัจจยตา** นอกกาย ในกาย ในจิต และในอนันตะ **นี่ก็คือพระเจ้า.**

เอาละจะจบแล้ว ก็ขอแสดงอานิสงส์เล็กน้อย ว่า **อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นพระเจ้า** นี่เป็นพระเจ้าที่แท้จริง. พุทธบริษัทก็มี พวกไหนก็มี; หมายความว่าบรรดาสิ่งที่มีชีวิตแล้วต้องมี; แล้วพระเจ้าชนิดนี้ใช้ได้แก่ทุกคน. โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรใช้แก่พวกวัตถุนิยม คือ **กรรมกร** และ **นายทุน** ทั้งพวก **คอมมิวนิสต์** และ **ไม่ใช่คอมมิวนิสต์**. การที่เอาจพระเจ้าไป บำ บำ บอ บอ ไปให้พวกคอมมิวนิสต์ มันก็ไม่รับชั; ลองเอาพระเจ้าที่แท้จริงอย่างนี้ไปให้ แม้พวก **คอมมิวนิสต์** ก็จะต้องรับ, พวกกรรมกรก็ต้องรับ, พวกนายทุนก็ต้องรับ. เพราะว่าเมื่อเขาศึกษาที่อยู่แล้ว เขาจะเห็นชัดว่า เอ้า! นี่มันเป็นพระเจ้าที่แท้จริงของธรรมชาติ : จะไปโลกพระจันทร์ได้ ก็เพราะรู้จักพระเจ้าองค์นี้, ทำปรมาณูใส่กันได้ โยนระเบิดใส่กันได้ ก็เพราะรู้จักพระเจ้าข้อนี้, คอมมิวนิสต์ก็รู้ดี; ฉะนั้นจึงยอมรับพระเจ้าตัวนี้ คือ **อิทัปปัจจยตา**. พวกคอมมิวนิสต์ก็มีพระเจ้าได้ ถ้าพระเจ้านั้นมันพระเจ้าจริง.

เดี๋ยวนี้ทั้งพวกกรรมกร ทั้งพวกนายทุน ก็ล้วนไม่มีพระเจ้าด้วยกันทั้งสองฝ่าย. มันบอกว่าพระเจ้าตายแล้ว พระเจ้าไม่มี มันพูดกันแต่อย่างนี้. ฉะนั้น

เราช่วยกันแสดงพระเจ้าที่จริงที่มีอยู่จริง แก่พวกกรรมกรด้วย แก่พวกนายทุนด้วย. พอต่างฝ่ายต่างมีพระเจ้าแล้ว มันก็กลัวพระเจ้าองค์นี้ แล้วมันจะหยุดรบกันได้ ระหว่างพวกนายทุนกับพวกกรรมกร. การรบกันระหว่างลัทธิที่ถือลัทธิกรรมกรกับถือลัทธินายทุนนี้ จะมีพระเจ้าเข้ามาช่วย ห้ามให้เลิกความเห็นแก่ตัว เลิกบูชาวัตถุ กันเสียที ว่ามันเป็นความทุกข์; มีพระเจ้ากันเสียที!

แล้วประโยชน์สุดท้าย ก็มีความสำคัญว่า **พระเจ้าที่นี้และเดี๋ยวนี้!** เข้าถึงพระเจ้าต่อตายแล้ว มันก็โง่ตามเดิม! ยิ่งพระเจ้าต่ออีกหลายชาติหลายสิบชาติแล้ว ยิ่งโง่หลายเท่า; เพราะว่าพระเจ้าอยู่ที่นี้ และเดี๋ยวนี้ และในที่ทุกหนทุกแห่ง. เหมือนได้พูดมาแล้วข้างต้นว่า อิทัปปัจจยตา นี้ นอกกายตรงนั้น ในกายตรงนั้น ในจิตตรงนั้น ในอนันตะทั้งหมคนั้น ก็ล้วนเวลานี้ ไม่ใช่เวลาอื่น ไม่ใช่หลังจากตายแล้ว.

ต้องรู้จักพระเจ้าที่แท้จริงอย่างนี้, และจัดการกับพระเจ้าเหล่านั้นให้ถูกต้อง, แล้วปัญหาจะหมดไป. นี่คือประโยชน์ของการรู้จัก อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นพระเจ้าที่แท้จริง ที่ไม่มีปัญหา ที่ไม่ต้องสงสัย. มีคำอธิบายเป็นหัวข้อย่อๆ พอเป็นทางสังเกตพิจารณาเหมือนอย่างที่ว่ามาแล้วนั้น.

หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคนจะได้เอาไปพิจารณา ใช้ประโยชน์ให้ได้ ให้มากที่สุด ตามที่จะทำได้; ให้สมกับที่ว่า นับถือพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านมีแต่เรื่องนี้เรื่องเดียว แม้แต่ท่านจะ “ร้องเพลงเล่น”, ขออภัยใช้คำอย่างนี้, ท่านก็ร้องเพลงเรื่องนี้ คือ อิทัปปัจจยตา.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลา ให้พระคุณเจ้าทั้งหลายสวดบิณฑุกรรมบทบรรยายต่อไป.